

ŞEYHÜLİSLÂM EBÛ İSHAKZÂDE ES'AD EFENDİ'NİN NASRİYYE İSİMLİ ESERİ

Mehmet Akif ALPAYDIN*

Özet:

Şeyhülislâm Ebû İshakzâde Mehmed Es'ad Efendi, çok sayıda Şeyhülislâm, âlim ve bürokrat yetiştirmiş bir âilenin üyesidir. Küçük yaştan itibaren iyi bir eğitim alan Es'ad Efendi'nin de, çok yönlü bir âlim ve devlet adamı olarak temeyyüz ettiği görülmektedir. Farklı sahalarda eserler vermiş olan Es'ad Efendi'nin tefsire dair eserleri de bulunmaktadır. Bu makalede Es'ad Efendi'nin tefsir eserlerinden birisi olan “*Nasriyye*” isimli risâle ele alınmaktadır. Sultan I. Mahmûd'a ithâfen kaleme alınan eserde, içerisinde نصر kelimesi ve müştaklarının yer aldığı ayetler tefsir edilmektedir. Metodolojik anlamda tam olarak mutabakat göstermese de, konulu tefsir mefhûmunun Osmanlı dönemindeki bir örneği sayılabilecek eserin transkripsiyonu da makalede yer almaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Es'ad Efendi, Müfessir, Tefsir, Nasriyye

The Work of Shaykh Al-Islam Ebu İshakzade Mehmed Esad Efendi's Named Nasriyye

Abstract:

Sheikh al İslam Ebu İshakzade Mehmed Es'ad Efendi is a member of a family which raised too many scholars and bureaucrats. Es'ad Efendi, who had been well educated since his childhood, excelled as a versatile scholar and a statesman. He delivered works in the area of the Qoran interpretation as well as in various other fields. In this article we have studied one of his works in the Qoran interpretation named “*Nasriyye*”. That work was dedicated to Sultan Mahmud I and contained the interpretation of the verses which included the word نصر and its derivatives. It could be considered as an example for the notion of themed interpretation of the Qoran in Ottoman times, although it does not show full accordance with that notion methodologically.

Keywords: Ottoman, Esad Efendi, Interpreter, Interpretation of the Qoran, Nasriyye

* Dr. Kültür Bakanlığı Yazma Eserler Kurumu. akifalp@hotmail.com

Giriş

Osmanlı dönemi tefsir eserleri üzerine yapılan çalışmalar, mezkur dönemde müstakil tefsirler, sure ve âyet tefsirleri, şerhler, hâşiyeler, talikalar gibi bir çok formda eserin telif edildiğini bize göstermektedir. Bu eserler Osmanlı ilim ve irfan dünyasının farklı tabakalarına müntesip şahıslar tarafından kaleme alınmıştır. Kimi zaman bir müderris, kimi zaman bir mutasavvıf kimi zaman da bir devlet adamı tefsir müellifi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlmiye sınıfının en tepesinde bulunan şeyhülislam da farklı hacimlerde, farklı muhteva ve üslûb üzere kaleme aldıkları tefsir eserleriyle, Osmanlı dönemi tefsir külliyyatına katkı sunmuşlardır. Molla Fenârî'nin (v. 834/1431) *Aynü'l-A'yân* isimli Fâtiha tefsiri, Molla Hüsrev'in (ö. 885/1480) *Envâru't-Tenzîl* üzere yazdığı haşiyesi, Kemalpaşazâde'nin (ö. 940/1534) *Tefsîru İbn-i Kemâl* isimli eseri ve farklı ayetler üzerine kaleme aldığı tefsir risâleleri, Ebussuud Efendi'nin (ö. 982/1574) *İrşâdü'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm* isimli müstakil tam tefsiri, Bayramzâde Zekeriya Efendi'nin (ö. 1001/1593) *Envâru't-Tenzîl* ve *Keşşâf* üzerine yaptığı talikaları, bu eserlerden en çok bilinenlerdendir.

Ebû İshakzâde Es'ad Efendi (ö. 1166/1753) tefsir sahasında eserler vermiş bir Osmanlı şeyhülislamıdır. Makalede, Es'ad Efendi'nin Kur'ân-ı Kerîm'de نصر kelimesi ve müştaklarının içerisinde geçtiği âyetlerin tefsîrini yaptığı *Nasriyye* isimli eseri tanıtılacak ve eserin transkripsiyonu yer alacaktır.

I.Şeyhülislâm Ebû İshakzâde Es'ad Efendi'nin Hayâtı ve Eserleri

Şeyhülislâm Ebû İshak İsmail Efendi'nin¹ (ö. 1137/1725) oğlu, Şeyhülislâm Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi'nin² (ö. 1147/1735) dâmâdı, Şeyhülislâm İshak Efendi'nin³ (ö. 1147/1734) kardeşi, Şeyhülislâm Mirzazâde Mehmed Sa'îd Efendi'nin⁴ (ö. 1188/1775) kayınbirâderi, Şeyhülislâm Ebû Sa'îd Mehmed Efendi⁵ (ö. 1072/1662) ile Şeyhülislâm Mehmed Şerîf

¹ Bk. Muhammet Nur Doğan, "Ebûishak İsmail Efendi", *DİA*, İstanbul 1994, X/278-279.

² Bk. Mehmet İpşirli, "Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 2005, XXX/170-171.

³ Bk. Muhammet Nur Doğan, "Ebûishakzâde İshak Efendi", *DİA*, İstanbul 2000, XXII/530-531.

⁴ Bk. Mehmet İpşirli, "Mirzazâde Mehmed Sa'îd Efendi", *DİA*, İstanbul 2005, XXX/169-170.

⁵ Bk. Mehmet İpşirli, "Ebûsa'îd Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 1994, X/281.

Efendi'nin⁶ (ö. 1204/1790) babası ve Şeyhülislâm Atâullâh Mehmed Efendi'nin⁷ (ö. 1226-1811) dedesi olan Mehmed Es'ad Efendi 1096/1685 senesinde İstanbul'da doğdu. Es'ad Efendi, babası himâyesinde başlayan eğitimini döneminin önde gelen ulemâsının rahle-i tedrisinde ikmâl etti. İlmî tahsîlini müteâkib İstanbul'da müderrislik, Selânik ve Mekke kadılıkları, Anadolu ve Rumeli kazaskerlikleri gibi vazifelerde bulunan Es'ad Efendi, 1161/1748 senesinde şeyhülislâm oldu. Fakat bir yıl kadar bu görevde bulunduktan sonra azledildi. Azlini müteâkib bir süre Sinop ve Gelibolu'da ikamet ettikten sonra tekrar döndüğü İstanbul'da 1166/1753 senesinde vefât etti. Kabri, Fatih Çarşamba'daki babasının yaptırmış olduğu İsmailağa Camii'nin hazîresindedir.⁸

Lügat ve mûsikî sahalارına dair önemli eserleri bulunan Es'ad Efendi'nin tefsîre dair şu eserleri bulunmaktadır:

1. *Nasriyye*⁹
2. *Hulâsatü't-Tebyîn fî Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn*:¹⁰ Eser, Es'ad Efendi'nin rivâyet ve dirâyet üslûbunu mezc ederek kaleme aldığı Yâsîn sûresi tefsîridir. Es'ad Efendi bu eserinde âyetleri *Lügat*, *Îrâb*, *Beyân* ve *Tefsîr* olmak üzere dört başlık altında tahlil etmiştir. *Lügat* başlığı altında lafızların Türkçe karşılıklarını vermiş, *Îrâb* başlığı altında ise lafızların dil açısından konumunu ifade etmiştir. *Beyân* başlığı altında âyetlerin ayrıntılı analizini yapmış ve son olarak *Tefsîr* başlığı altında âyetlere topluca mana vermiştir. Es'ad Efendi yeri geldiğinde, âyetlerin felsefe, kelâm, tasavvuf ve astronomi

⁶ Bk. Tahsin Özcan, "Mehmed Şerîf Efendi", *DİA*, İstanbul 2003, XXVIII/531-532.

⁷ Bk. Mehmet İpşirli, "Atâullâh Mehmed Efendi", *DİA*, İstanbul 1991, IV/47.

⁸ Hayatı için bk. Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1315, s. 72-76; Müstakimzade, Süleyman Saadettin, *Devhatü'l-Meşâyih Mea Zeyl*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978, s. 96-97; Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şakayık fî Hakkı Ehli'l-Hakayik*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984, ss. 227-232; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308, I/333-334; Bağdatlı İsmâil Paşa, *Hediyetü'l-Ârifîn Esmâu'l-Müellifîn ve Âsârü'l-Musannifîn*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1951, II/329; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333, I/238-239; Ömer Rızâ Kehhâle, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, *Mektebetü'l-Müsenna - Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî*, Beyrut ts., IX/52; Cavid Baysun, "Es'ad Efendi", *İA*, IV/359-362; Muhammet Nur Doğan, "Ebûishakzâde Es'ad Efendi", *DİA*, İstanbul 1995, XI/338-340; Salim Hodzha, "*Şeyhülislâm M.Esad Efendi'nin Tefsîru'l-Âyâtü'l-Musaddera Bi-Kelimesi Rabbena Adli Eserinin Tahkik ve Tahlili*" Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012, ss. 9-28.

⁹ Esere dair ayrıntı zikredilecektir.

¹⁰ Eserin bazı nüshaları için bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, no: 473; Hacı Mahmud Efendi, no: 270; Hâlet Efendi, no: 44.

gibi ilimlere taalluk eden yönlerine dair geniş izâhlar yapmıştır. Eserin dili Türkçe'dir.¹¹

3. *Tefsîru Âyâti'l-Musaddera bi-Kelimetî Rabbenâ*:¹² Eser, Kur'ân-ı Kerîm'de, içerisinde Rabbenâ lafzı yer alan âyetlerin tefsîridir. Eserde 26 sûreden toplam 69 âyetin tefsîri yapılmıştır. Es'ad Efendi bu eserinde âyetleri parçalara ayırarak tefsîr etmiştir. Âyetlerin tefsîrinde lügavî izâhâta ağırlık verilmiş, soru cevap üslûbuyla yapılan değerlendirmelere genişlik kazandırılmış, fâide ve tenbîh gibi başlıklarla bazı nüktelere dikkat çekilmiştir. Arapça olan eser üzerine Salim Hodzha yüksek lisans çalışması yapmıştır.¹³

4. *Tefsîr-i Âyetü'l-Kürsî*:¹⁴ Eser, Bakara sûresinin 255. âyetinin tefsîridir. Es'ad Efendi bu eserinde de Yâsin suresi tefsîrindeki üslûbunu kullanmıştır. Mezkûr âyet *Îrâb*, *Beyân* ve *Tefsîr* başlıkları altında ayrıntılı bir şekilde tahlîl etmiştir. Mustafa Özel, bir makâle kapsamında tefsîrin transkripsiyonunu yapmıştır.¹⁵ Eserin dili Türkçe'dir.

II. Nasriyye İsimli Eseri

Es'ad Efendi'nin, çalışmamızın esasını teşkil eden bu eser Kur'ân-ı Kerîm'de نصر kelimesi ve müştaklarının içerisinde geçtiği âyetlerin tefsîridir. Dili Türkçe olan tefsîr, 1150/1737¹⁶ senesinde Sultan I. Mahmûd'a¹⁷ (ö. 1168/1754) ithâfen kaleme alınmıştır.

¹¹ Kütüphane kayıtlarında ve bazı akademik çalışmalarda Es'ad Efendi'ye isnâd edilen iki risâleyi burada zikretmeliyiz. Bu risâlelerden birisi *Tefsîr-i Âyet-i ve'l-Kamera Kaddernâhu* (Süleymâniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, no: 633/10) isimli risâledir. Bu risâle müstakillen telif edilmiş bir eser olmayıp, Es'ad Efendi'nin *Hulâsatü't-Tebyîn*'de Yâsin sûresi 39. âyetin tefsîrini yaparken verdiği bilgilerden müteşekkildir. (bk. Şeyhülislâm Es'ad Efendi, *Hulâsatü't-Tebyîn fi Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, no: 473, vr. 75a-81a) Diğeri ise *Risâle fi İhtilâfi'l-Eş'arî ve'l-Mâturîdî* (Süleymâniye Kütüphanesi, Tahir Ağa Tekke, no: 310/5) isimli risâledir. Aynı şekilde bu risâle de Es'ad Efendi'nin müstakil olarak telif ettiği bir eser değildir. Söz konusu risâle, Es'ad Efendi'nin *Hulâsatü't-Tebyîn*'de Yâsin sûresi 82. âyetin tefsîri esnasında zikrettiği ma'lûmattan ibârettir. (bk. Es'ad Efendi, *age*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, no: 473, vr. 151b-158b).

¹² Eserin bazı nüshaları için bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi, no: 771/1; Pertev Paşa, no: 47; Lala İsmâil, no: 8/1.

¹³ Eserle alakalı ayrıntılı değerlendirme için bk. Hodzha, "age", s. 28-74.

¹⁴ Eserin bazı nüshaları için bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, no: 54; Hâlet Efendi, no: 23/1; Pertevniyal, no: 96/5.

¹⁵ Mustafa Özel, "Şeyhülislâm Es'ad Efendi'nin Âyetü'l-Kürsî Tefsîri", *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2003, X/81-105.

¹⁶ Şeyhülislâm Es'ad Efendi, *Nasriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, no: 1461/2, vr. 22b. Esad Efendi diğer eserleri için olduğu gibi bu eseri için de muammâlî bir tarih kaydı

Esad Efendi, diğer tefsir eserlerinde olduğu gibi, bu eserinde de âyetlerin lügavî açıdan tahlilleri üzerinde ihtimamla durmuştur. Dil ile alakalı yapılan îzâhlardan sonra âyetlerin sebep-i nüzûl bilgilerini nakletmiş ve ardından âyetlere toplu mana vermiştir. Es'ad Efendi'nin, âyetleri tefsîr ederken, ele aldığı meseleye taalluk eden başka âyetlere de sıklıkla mürâcaat ettiği görülmektedir. Nasriyye'de toplamda 7 sûreden 13 âyet¹⁸ ve Nasr sûresinin ise tamamı tefsîr edilmiştir. Eser, Sultan Mahmud'a yazılmış manzum bir medhiye ile sona ermektedir.

Esad Efendi bu eserinde istifâde ettiği kaynaklara dair pek fazla ayrıntı vermemiştir. Dolayısıyla, eserde ismi geçen Sibeveyh (ö. 180/796),¹⁹ Ebû Bekr İbnü'l-Enbârî (v. 328/940),²⁰ Ebu'l-Bekâ Ukberî (ö. 616/1219),²¹ Kâdî Beydâvî (ö. 685/1286) ve Şeyhülislâm Sadî Çelebi (ö. 945/1539)²² dışında hangi âlimlerden istifâde edildiğine dair bilgimiz bulunmamaktadır. Nasriyye'nin tespit edebildiğimiz nüshaları ise şunlardır:

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Nûruosmâniye, no: 1282/1, 1-22 yk., 15 st., 223x137-174x094 mm.
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, no: 1461/2, 6-21 yk., 21 st., 310x200-180x95 mm.
3. Süleymaniye Kütüphanesi, Es'ad Efendi, no: 92/1, 1-46 yk., 13 st., 219x148-142x78 mm.
4. Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Ahmed Paşa, no: 337/5, 74-96 yk., 19 st., 220x135-140x75 mm.
5. Konya Yusufâğa Kütüphanesi, no: 163/2, 13b-36b yk., 19 st., 215x140-150x75mm.
6. Mısır Milli Kütüphanesi, Tefsîr-i Türkî Talat, no: 21, 28 yk., 17 st., 245x142 mm.

düşmüştür. Bu kayıta yer alan "hicret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallâllâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerinin elf-i sânisinin, sâni-i mi'ât-ı 'aşerasının, cüz-i ahîr-i 'aşerât-ı hâmisinin ..." ifade 1150 senesine tekâbül etmektedir. Ayrıca 7a varagında yer alan "Ve li-ecli'd-delîl, zikr eylediğimiz لَيْطُورُ kavı-i şerîfi bu sene-i mübâreke olan nusrete târîh ..." ifâdesi de bu tarihi doğrulamaktadır. Çünkü لَيْطُورُ ifâdesinin ebced değeri de 1150'ye karşılık gelmektedir.

¹⁷ Es'ad Efendi, *Nasriyye*, vr. 2b-3a.

¹⁸ Bakara 2/214, 250, 286; Âli İmrân 3/126, 147; Enfâl 8/12; Rum 30/4, 5; Mü'min 40/51; Feth 48/1, 2, 3; Saff 61/13

¹⁹ Es'ad Efendi, *Nasriyye*, vr. 3b.

²⁰ Es'ad Efendi, *Nasriyye*, vr. 10b.

²¹ Es'ad Efendi, *Nasriyye*, vr. 11b.

²² Es'ad Efendi, *Nasriyye*, vr. 19b.

III. Eserin Transkripsiyonu²³

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

[1b] Hamd ü senâ bî-kıyâs ve hezâr u hezâr dürûd u sipâs bâr veche-i âferîden ve tekvînde tînet sûtûde-i heyet-i âdemî ²⁴ (وَلَقَدْ كَرَّمْنَا) ile sirişte ve tabâ-i tab'-i ke'l-bed matbû'unu taba' ve çirk-i şirk u dalâlden taktîr-i âb-ı nâb takdîri ile şüste kılan âferîdegâr-ı her dû-cihân ve Perverdigâr-ı ins ü cân Cenâb-ı Hâlık-ı kevn ü mekân hazretine cedîr u şâyândır ki bermuktezâ-yı nazm-ı şeref-mezîd ²⁵ (فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَسَعِيدٌ) efvâc-ı âferîdegândan bermûcib-i kudret u hikmet dilediğini sırâb-ı mâi's-sülvân 'ayn-ı sa'âdet ve dilediğini hâim-i germâ-germ-i nîrân şekâvet sülle-i su'adâya îmân-ı billâhi ve'r-rasûl ve berây-ı i'lâ-yı kelimetullâh-ı cihâd-ı fî sebîlillâhı huld-berîne bâdi-i duhûl kılıp ber-mağzâ-yı şeref-pîrâ-yı ²⁶ (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) [2a] ol rızâ-hâhân-ı hazretî olan gürûh-i enbûhu cünûd-i mücennede-i gaybiyye ile te'bîd ü tesbît ü temkîn ve katî'-i fezi'-i müşrikîni dahî mukibb-i gümrâhân-ı dalâlet-âyîn olan ka'r-ı hufre-i müse''are-i dûzaha mekîn edip (فَاضْرِبُوا فَوْقَ) ²⁷ (وَكُنْفَىٰ بِرَبِّكَ هَادِيًّا وَنَصِيرًا) ²⁸ müfâd-ı şerîfince tefellüc-i verîdlerini bûsegâh-ı şemşîr-i mücâhidîn ve cüsmân-ı şekâvet-nişânlarını ta'ne-cây-ı rimâh-ı guzât-ı mucâhidîn eyledi.

Efdal-i salavât u teslîmât ve ekmel-i tahıyyât u tercîbât zer-mancûk-i direfş-i şeref-bahş-ı sa'âdet ve nübüvveti kâtıbe-i kişver-cihâna îsâr-ı envâr-ı

²³ Tespit edebildiğimiz nüshaları tetkik ettiğimizde, en sıhhatli olan nüshanın Nuruosmaniye koleksiyonu 1282/1 numarada kayıtlı olan bu nüsha olduğu kanaatine ulaştık. Dolayısıyla eserin transkripsiyonunda bu nüshayı esas aldık. Cetvelleri müzehhep ve hafif tezhipli olan nüshada başlıklar kırmızı mürekkeple ve talik hatla yazılmıştır. Serlevha âyetler iri harflerle ve nesih hatla, ayetlerin tefsiri ise talik hatla yazılmıştır. Metin içerisinde yer alan âyet kısımlarının üstüne de kırmızı çizgiler çizilmiştir. 22 varak ve 15 satır olan bu nüshanın boyutları 223x137-174x094 mm ölçüsündedir.

²⁴ **And olsun ki, biz** insanoğullarını **şerefli kıldık**, onların karada ve denizde gezmesini sağladık, temiz şeylerle onları rızıklandırdık, yaratıklarımızın pek çoğundan üstün kıldık. İsrâ 17/70.

²⁵ O gün gelince, Allah'ın izni olmaksızın hiç kimse konuşamaz. **İçlerinde bedbaht olanlar da, mesut olanlar da vardır.** Hud 11/105.

²⁶ And olsun ki! Senden önce, birçok peygamberleri ümmetlerine gönderdik, onlara belgeler getirdiler; dinlemeyip suç işleyenlerden öğ aldık, **zira inananlara yardım etmek bize hak olmuştu.** Rûm 30/47.

²⁷ Hani Rabbin meleklerle: Muhakkak ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; **vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!** diye vahyediyordu. Enfâl 8/12.

²⁸ İşte biz böylece her peygamber için suçlulardan düşmanlar peydâ ettik. **Hidayet verici ve yardımcı olarak Rabbin yeter.** Furkân 25/31.

risâlet ve leme'ân-ı sârim-i mühenned-i şer'-i mümeccedî, ümmet-i hidâyet-mâhiyete burhân-ı kâtı'-ı zafer u nusret olan sultânü'l-kevneyn rasûlü's-sekaleyn habîb-i hüdü Rasûl-i kibriyâ Muhammed Mustafâ 'aleyhissalâtü'l-fuzlâ hazretlerine şâyeste u revâ ve âl ve eshâb ve etbâ' ve ensârına hakîk u sezâdır ki bedhâh-ı dîn-i mübîn ve mu'ândîn-i küfr-âyîni ilâ yevmi'd-dîn medakk-i havâfir-i sâfinâti ciyâd-ı cihâd edip ²⁹ (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ) nass-ı celîli müfâdınca yelân-ı kâr-zâr-ı muvahhidîn-i şecâ'at-şî'âr-ı i'dâm-ı ecsâm-ı levs-endâm-ı ehl-i dalâle hass ile kelimetullâhı i'lâ ve dünyâ ve 'ukbâda merâtib-i murâbitîn-i ümmeti hem-pâye-i mele'-i a'lâ eyledi sallallâhu 'aleyhi ve 'alâ âlihî ve eshâbihî ve eşyâ'ihî [2b] ve evlâdihî ve ensârihî ve etbâ'ihî âmîn.

Ve Ba'd, sâha-i sefid-i evrâka tertîb-i sufûf-i hurûf ve ta'biyye-i cüyûş-i kelimât i'câz-sunûftan maksûd oldur ki mübârizân-ı meydân-ı dîn-i Muhammedî ve nîze-güzârân-ı şerâi'-i şer'-i Ahmedî 'ibâd-ı sa'âdet-nijâd ilâ yevmi't-tenâd ³⁰ (وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً) nazm-ı şerîfi müfâdınca cihâd-ı ehl-i küfr ü fesâd ve kam'-ı mâye-i tuğyân u 'inâd etmeye imdâd-ı sultân-ı Gaybdân celiyyü'l-ihsân ile ebedü'l-âbâd mansûr u muzaffer olduklarını âyât-ı beyyinât-ı feth u nusret ve mevâ'id-i mübeşşirât-ı Rabb-i 'İzzet cellet âlâuhû ve 'ammet, delâlet kılmağın bu ni'met ve 'înâyeti tahdîs için bidâyet-i Kur'ân-ı Kerîm'den nihâyetine değın zikr-gerde-i Cenâb-ı Rabbü'l-Erbâb âyât-ı nasr u zaferi me'a killeti'l-bidâ'a ve kısari'l-bâ'a cem' u terkîm ve ism-i *Nasriyye* ile tesmiyye u tevsîm edip Cenâb-ı halîfe-i rûy-i zemîn ve zillü zalîl-i Rabbi'l-Âlemîn, şehriyâr-ı zafer-rehber, hüdâvendigâr-ı nusret-güster, âfitâb-ı şehir-i saltanat, mâhtâb-ı ufuk-i devlet, ma'diletkâr-ı 'azamet-şî'âr, hizber-i gâbe-i mehâbet, 'ankâ-yı kâf-ı savlet u şevket, ğaysü'n-nidâ, ğavsü'l-verâ **Nazm**: Şehinşâh-ı bahr u berr, sultân-ı zafer-güster, hâkân-ı kerem-perver, şefkatker u adl-ârâ, oldur o şeh u âlâ, kim vermiş ona mevlâ, hem saltanat-ı 'uzmâ, hem ma'dilet ü takvâ, şevket-i 'azamet-i heybet, fermander-i bî-minnet, feth u zafer u nusret, hem-zâdı onun hâkkâ, elâ ve hüve's-sultân ibni's-sultân [3a] es-sultânü'l-gâzî **Mahmûd Hân** ibni's-sultân Mustafâ Hân ibni's-sultân Muhammed Hân halledallâhu mülkehû ve devletehû ve

²⁹ **Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et.** Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze kişiye galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur. Enfâl 8/65.

³⁰ Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günkü yazısında, Allah'a göre ayların sayısı onikidir. Bunlardan dördü hürmetli aydır. Bu dosdoğru bir nizamdır. Öyleyse o aylar içinde kendinize yazık etmeyin, topyekün sizinle savaşıyan **müşriklerle siz de topyekün savaşın**, Allah'ın sakınanlarla beraber olduğunu bilin. Tevbe 9/36.

ebbedehû ilâ nihâyeti'l-âlem ve sebbetehû ve eyyedehû bi'n-nasri'l-mütehakkak bi-delâleti'l-âyât ve şeyyedehû bi-cünûdin lem teravhâ fî külli'l-evkât hazretlerinin bârigâh-ı devlet-penâh-ı ve şevket-i dest-gâhlarına min kıbeli'r-Rahmân mev'ûd olan nusret-i müte'âkıbeyi tezkîr için ref' u 'arz eyledim. Cenâb-ı Mücîbü'd-de'avâttan mutazarrı' ve mütevekkî'dir ki zât-ı humâyûn-i şevket-makrûnlarını hayırhâh-ı devlet-i ebed-peyvendleri olan nizâmü'l-mülkleriyle mede'l-eyyâm serîr-i saltanatta müstedâm ve fütûhât-ı mü'eyyide ile taht-ı devlette sâbit u ber-devâm eyleye âmîn, bi-câhi'n-nebiyyi'l-mahmûd, 'aleyhi efdalü's-salavâtillâhi'l-vürûd.

[Bakara sûresinde yer alan yardım, zafer ve inâyete dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

1.

(أَمْ حَسِبْتُمْ أَنْ تُدْخَلُوا الْجَنَّةَ وَلَمَّا يَأْتِكُمْ مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا حَتَّى يَقُولَ الرَّسُولُ وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ مَتَى نَصُرَ اللَّهُ أَلَا إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ قَرِيبٌ)³¹

Sadakallâhu'l-Melikü'l-Mücîb. Kav-ı şerîfinde 'âm' de dört vecih vardır. Vech-i evvel, muttesile olmaktır. Muttesilenin ma'nâsı oldur ki 'âm' in mâ-kabli mâ-ba'dinden müstağnî olmaya. Vech-i sâni, munkatı'a olmaktır. Vech-i sâlis, ızrâb için olmaktır. Vech-i râbi', hemze-i istifhâm ma'nâsına olmaktır. Ve حَسِبَ ehavât-ı zanındandır. İki mef'ûle ta'diye [3b] eder. أَنْ kav-ı şerîfinde أَنْ ve mâ-ba'dı Sibeveyh 'indinde mesedd-i mef'ûleyni sâddır. وَلَمَّا kav-ı şerîfinde 'âm' de vâv hâliye olup ondan sonra olan cümle mahall-i nasbdadır. Ve لَمَّا 'den hurûf-i cevâzimdendir, 'âm gibi nefy ma'nâsına. Lâkin nefyde لَمَّا 'den ebleğdir. مَثَلُ الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِكُمْ kav-ı şerîfinde مثل sükûn ile مَثَل gibidir, şibh ma'nâsına. Ancak tahrîk ile مَثَل şân-ı 'azîmi olan hâlet-i garîbe ve kıssa-i 'acîbede müsta'meldir, (وَلِلَّهِ الْمَثَلُ الْأَعْلَى)³² gibi. مَسَّتْهُمُ الْبَأْسَاءُ وَالضَّرَّاءُ وَزُلْزِلُوا kav-ı şerîfi cümle-i tefsîriyye olup lâ mahalle lehâ mine'l-i-râbdır. بَأْسَاء fakr u fâka u huluvv-i mâl ve ضَّرَّاء maraz u elem u ehvâldir. Ve زلزال dağlar tahammül etmeyecek mertebe envâ'-ı efzâ' ve belâyâ ile zelzeleye şebîh olan hareketinden inzi'âcdır. حَتَّى يَقُول kavlinde vech-i kırâat ikidir. Nasb kırâati

³¹ Sizden önce gelenlerin durumu sizin başınıza gelmeden cennete gireceğinizi mi zannettiniz? Peygamber ve onunla beraber müminler; "Allah'ın yardımı ne zaman" diyecek kadar darlığa ve zorluğa uğramışlar ve sarsılmışlardı; iyi bilin ki Allah'ın yardımı şüphesiz yakındır. Bakara 2/214.

³² Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. Çünkü O, her şeyden üstün ve hikmet sahibidir. Nahl 16/60.

medhûli حَتَّى muzârî' olmakla ve ref' kırâati hikâye-i hâl-i mâziye üzeredir. مَتَى kavlinde مَتَى ism-i istifhâmdır. إِنَّ نَصْرَ اللَّهِ kavlinde أَلَا tenbîh için olup mâ-ba'dının tahakkukunu müfîddir.

Bu âyet-i kerîmenin sebep-i nüzûlünde üç kavil vardır. Evveli, İbn-i 'Abbâs ve 'Atâ radiyallâhu 'anhumâ kavlidir. Vaktâ ki Cenâb-ı Rasûl-i Ekrem sallâllâhu 'aleyhi ve sellem hazretleri sahâbe-i kirâm ile Medîne-i Münevvere'ye dâhil olduklarında meşâkk-ı 'azîme ile müştedd oldu. Zîrâ bilâ mâl çıkıp dâr u diyâr u envâllerini eyâdi-i müşrikinde koyup rızâullâhu ihtiyâr etmişler idi. Ve tâife-i yehûd Rasûlullâh'a [4a] kemâl-i 'adâvetlerini ızhâr etmişler idi. Pes Cenâb-ı Allâh mü'minînin kulûblerini tatyîb için bu âyet-i kerîmeyi inzâl eyledi dediler. İkinci, Katâde ve Süddî kavlidir ki "Bu nass-ı celîl gazve-i Hendek'te müslimîne kemâl-i cehd ve hüzn ve ziyâde-i havf ve şiddet-i berd ve dayk-ı 'ayş olduğunda nâzil oldu" dediler. Ve üçüncü kavil Uhud harbinde nâzil oldu denildi.

Akvâl-i hazerât-ı müfessirîn üzere bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı şerîfi Allâhu a'lem bi-murâdihî demektir ki; "Ey mü'minler siz cennete girmek zann eder misiniz hâlbuki enbiyâ ve mü'minînden sizden evvel geçenleri mess eden kahr u şiddet ü belâ u maraz u zemânet size gelmedi. Onlar envâ'-ı belâlarla müteharrik ve muzdarib olmakla Rasûl ve mü'minîn ol şedâyidden zâyil olmayıp onların hakkında Allâh'ın yardımı muhakkak iken zuhûru batîen olmakla kemâl-i havflerinden şol gâyete müntehî oldular ki bize Allâh'ın nusreti ne zamandır dediklerinde Cenâb-ı Kâdir-i mutlâk âgâh olun ki tahkik, nusretullâh karîbdir buyurmuş idi. Onlar gibi sizler dahî envâ'-ı ezâyâya sabr edin ki dâhil-i dâru'n-na'îm olasınız" demektir. Hâsıl-ı ma'nâ-yı latîf ya'nî hikmetullâh ve sünnetullâhda sizin ahvâlinizi ümem-i mâziyeye muğâyir u müfârik mı zann edersiniz? (وَلَنْ يَجِدَ لِسُنَّةِ اللَّهِ 33) müfâd-ı şerîfince çünkü onlara duhûl-i huld-berîn ve vusûl-i merâtib-i 'âliye-i güzîn meşâkk-ı şettâyâya ve envâ'-ı metâ'ib ü belâyâyâya sabr u tahammülleriyle hâsıl olmağın sizler dahî [4b] ezâ u cefâyâ tahammül edin ki mazhar-ı na'îm-i lâ yuhsâ-yı Mevlâ olup behîşt-i berîne dâhil ve merâtib-i 'âliyyâta vâsıl olasınız demektir. İmdî her çend ki ezâ-yı a'dâyâya sabr ve envâ'-ı şedâyid ü ehvâle tahammül ile nefse cebr oluna. Mantûk-i (إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ 34) üzere kibel-i Rahmândan ed'âf-ı mudâ'af-ı nusrete

³³ Daha önce gelip geçenler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. **Allah'ın kanununda asla değişme bulamazsın.** Ahzâb 33/62.

³⁴ **Elbette zorluğun yanında bir kolaylık vardır. Gerçekten, zorlukla beraber bir kolaylık daha vardır.** İnşirâh 94/5-6.

mazhar ve ol vechle envâ'-ı eltâf-ı ilâhîye müyesser olmak emr-i mukarrerdir. Lâkin ber muktezâ-yı nass-ı³⁵ (إِنْ تَنْصُرُوا اللَّهَ يَنْصُرْكُمْ) imtisâl-i evâmir ve ictinâb-ı nevâhî kemâ hiye faraz olmağın min ba'di mer'iyeye oldukça Cenâb-ı Vehhâb-ı lâ yezâlden dahî nev be-nev zuhûr-i nusret-i celîle-i 'uzmâ rûnümâ olması mansûs idüğü bî-mirâdır. Binâ-berîn ânifen çekilen ekdârın telâfi-i mudâ'ifi dahî min ba'di müteselsilen pezîrâ-yı husûl olup âsâr-ı teveccüh-i zıllullâhi fi'l-'âlem ile kâtibe-i kattân cihân sâye-i 'arş-i pâye-i 'adâlet-mâyelerinde müstezıll ve ber emn ü emân olmaları bî-gümândır.

[Bu sûre-i kerimeden ikinci âyet:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

2.

(وَلَمَّا بَرَزُوا لِجَالُوتَ وَجُنُودِهِ قَالُوا رَبَّنَا أَخْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)³⁶

Sadakallâhu'l-Melikü'l-Mu'în. جَالُوتَ kavlı-i şerîfinde بُرُوز münkeşif olan yer ma'nâsına ki görünecek yer demektir. Ve جَالُوتَ da olan lâmda iki vecih vardır. Vech-i evvel, بُرُوز ya müte'allik olmaktır. Vech-i sâni, mahzûfa müte'allik olup cârr ve mecrûr [5a] بُرُوز fâ'ilinden hâl olmaktır. رَبَّنَا أَخْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا ilâ âhiri'l-âyeh, bundan mefhûm olan oldur ki 'asker-i Tâlût ceyş-i Câlût'u gördüğünde kendi canlarını ekall-i kalîl ve cânib-i 'adüvvü kesîr u vefîr görüp bi'l-âhâr du'â u tazarru' ile Cenâb-ı İzîd-i Mu'în'den isti'ânet edip رَبَّنَا أَخْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا dediler. رَبَّنَا ile nidâlarında kavillerine i'tirâf ve ıslâh-ı umûr ve salâh-i hâllerini taleb ve istis'âf vardır ki lafz-ı رَبِّ onu iş'âr eder. Ve أَخْرِغْ عَلَيْنَا'yı ile isti'mâl kendi üzerlerine sabr istî'âb edip cümle-i mü'minîne 'âmm u şâmil olmasını taleb ecli içindir ki ke'enne sabr u sebât zarf ve kendileri mazrûf ola. Ve افراغ nesneyi döküp zarfını bi'l-cümle boşaltmak ma'nâsına olmağın taleb-i sabırda mübâlağaya delâlet eder.

Ma'lûm ola ki 'asker düşmana mülâkî ve mukâbil olduğunda üç emr-i matlûb vardır. Evvelkisi, 'adüvv cânibinden zâhir u bâhir olan hevl-nâk nesnelere sabr etmektir. رَبَّنَا أَخْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا kavlı-i şerîfiyle murâd budur. İkincisi, insanın kuvvet-i kâlbine bâ'is u bâdî olacak gerek âlât ve gerek sâir mühimmât-ı harb u kıtâl ile mücâhidleri kaviyyü'l-bâl olmaktır ki وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا

³⁵ Ey inananlar! Siz Allah'ın dinine yardım ederseniz, O da size yardım eder, ayaklarınızı savaşa sabit kılar. Muhammed 47/7.

³⁶ Câlût ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Yüreğimizi sabırla doldur; bize direnme gücü ver; kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler. Bakara 2/250.

kavliyle murâd budur. Üçüncüsü, yardım talebinde kuvvet-i hulûs ziyâde ola ki hattâ a'dâ makhûr ve müdemmer ola. [5b] kavliyle murâd budur. Ve bu kıssa-i Tâlût ve Câlût ekser-i tefâsîrde tafsîl ü tebyîn olunmakla bu risâle-i muhtasarda bi-kemâlihî nakl ü beyandan 'inân-ı edhem hâme-i mu'ciz-nişân kebh olunmuştur. İmdi 'askerin kesret ve killeti, ğâlibiyyet ve mağlubiyyeti 'illeti olmayıp bel ki mahz-ı rızâ-yı Kâdiyyü'l-Hâcâta muvâfakat ile sabr u sebât mûcib-i envâ'-ı fütûhât olmağın sebâtan murâd kuvvet-i kalb olup sultân-ı 'adâlet-nişân dahî 'ayn-ı kalb-i 'âlemiyân olduğundan kâffe-i ümemin onları takviyeti ³⁷ (أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ) ³⁷ (مِنكُمْ) (nass-ı mübînîni müfâdınca kemâl-i itâat ve inkıyâdleri ve imtisâl-i evâmîr-i 'aliyyeleri olmakla وَأَقْدَامَنَا وَثَبَّتْ أَقْدَامَنَا) dan mefhûm olan istid'â-yı takvâ-yı kalb ol vecihle hâsıl olup müteceddiden ve mutevâsilen mazhar-ı feth u zafer olmak emr-i mukarrerdir. Husûsan bu eyyâmda cümle ümeme vücûd-i humâyûnu mahz-ı rahmet olan 'ayn-ı salâh ve takvâ, ra'fetkâr-ı fukarâ u zu'afâ hayr-endîş-i kâffe-i verâ, ta'yîn-i ilâhî ile mu'ayyen böyle bir pâdişâh-ı âdl-ârâ ki ³⁸ مَدَا اللَّهُ إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بِقَوْمٍ خَيْرًا عَيَّنَ لَهُمْ مِنْ عِنْدِهِ مَلِكًا خَيْرًا ³⁸ ظللال دولته مدى الأزمان وأيده بالنصر في كل آن

[Bu sûre-i şerîfeden üçüncü âyet:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

3.

(لَا يُكَلِّفُ اللَّهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا لَهَا مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا رَبَّنَا وَلَا تَحْمِلْ عَلَيْنَا إِكْرَامًا كَمَا حَمَلْتَهُ عَلَى الَّذِينَ مِنْ قَبْلِنَا رَبَّنَا وَلَا تُحَمِّلْنَا مَا لَا طَاقَةَ لَنَا بِهِ وَاعْفُ عَنَّا وَارْحَمْنَا أَنْتَ مَوْلَانَا فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ) ³⁹

Sadakallâhu Rabbu'l-'Alemîn. [6a] Bu âyet-i kerîme cümle-i müstakilledir. يُكَلِّفُ külfet ü meşakkat olan şeyi kişiye ilzâm eylemektir. Ve يُكَلِّفُ kelimesi iki mef'ûle ta'diye eder. وُسْعَهَا 'illâ istisnâ-yı müferrağdır. لَهَا

³⁷ Ey İnananlar! Allah'a itaat edin, Peygambere ve sizden buyruk sahibi olanlara itaat edin. Eğer bir şeyde çekişirseniz, Allah'a ve ahiret gününe inanmışsanız onun halini Allah'a ve Peygambere bırakın. Bu, hayırlı ve netice itibariyle en güzeldir. Nisâ 4/59.

³⁸ Allâh bir kavmin iyiliğini dilerse o kavme hayırlı bir yönetici tayin eder.

³⁹ Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler; kazandığı iyilik lehine, ettiği kötülük de aleyhinedir. Rabbimiz! Eğer unutacak veya yanılacak olursak bizi sorumlu tutma. Rabbimiz bizden öncekilere yüklediğin gibi, bize de ağır yük yükleme. Rabbimiz! Bize gücümüzün yetmeyeceği şeyi taşıtma, bizi affet, bizi bağışla, bize acı. Sen Mevlamızsın, kâfirlere karşı bize yardım et. Bakara 2/286.

لَا يُكَلِّفُ nun mef'ûl-i sânisidir. Ve وسع insana kolay olup muzâyaka vermeyen şeydir. مَا كَسَبَتْ وَعَلَيْهَا مَا اكْتَسَبَتْ cümle-i müste'nife olmakla lâ mahalle lehâ mine'l-i'râb olup mâ-kabli tefsîr gibidir. Ve kesb-i hayrda iktisâb-ı şerde müsta'meldir. Ve ilâ âhiri'l-âyeh *Rabbenâ*lardan her biri mâ-kablinde olana ma'tûftur. Ve *Rabbenâ*ların mükerrer olması taleb-i ra'fette mezîd-i darâ'at⁴⁰ için olup ed'îye-i selâse-i mukaddemede matlûb terk-i cezâ olduğundandır. وَأَرْحَمَنَا da hazf-i lafz-i Rabbenâ taleb-i fi'le delîldir. Ve mea'nî-i 'afv ve ğufrân ve rahmet ma'lûm olmakla tafsîl-i beyân değildir. Ve تَوَّاجِدُنَا da mu'âhaze mufâ'ale bâbındandır. Muktezâ-yı bâb-ı mezkûr üzere tevcih budur ki ke'enne Cenâb-ı Hakk, 'abdi 'ikâb ile mu'âhaze eylediğinde 'abdi dahî rabbisini âfv ü kerem ü 'inâyet mutâlebesiyle ahz eder. Zîrâ 'azâbullâhdan [6b] 'abdi halâs eden yine Cenâb-ı 'Afüvv ü Ğafûrdur. Bînâberîn ma'nâ-yı mufâ'ale bu vecih üzere müveccehdur. Ve اِصْرٍ in lügatlerde tasrîh olunduğu vech üzere on ma'nâsı vardır. Bu nazm-ı kerîmde sikl ü vizr ve habs ma'nâsınadır.

Ve sebep-i nüzûl-i âyet-i kerîme budur ki vaktâ ki (إِنْ تُبْدُوا مَا فِي أَنْفُسِكُمْ أَوْ نَاصِرًا) 41 nass-ı kerîmi nâzil olduysa ashâb-ı kirâma bu halden ziyâde şiddet u su'ûbet târî olmağın Cenâb-ı Risâlet-penâha gelip, "Yâ Rasûlallâh envâ'-ı a'mâlden bize tâkatimiz mertebesini teklîf eyle, salât ve sıyâm ve hacc ve cihâd meselli, mantûk-i âyet-i تَبْدُوا 'in ye tâkatimiz yoktur", dediklerinde Cenâb-ı sultân-ı kişver-i levlâk sa'adet ile buyurdular ki "Sizden evvel geçen ehl-i kitâbdan (سَمِعْنَا وَعَصَيْنَا) 42 diyenler gibi mi demek istersiniz, bel ki (سَمِعْنَا وَأَطَعْنَا) 43 deyin" buyurup onlar dahî الرَّسُولُ nazm-ı kerîmini ilâ âhiri'l-âyeh kırâat ettiklerinde kavî-i şerîf-i نَكَلْفُ اللَّهُ نَفْسًا نَازِلٍ olup mü'minîn üzere es'ab u eşkel olan husûs tehvîn olunmakla itâ'at-ı fermân-ı sübhânî birle 'ubûdiyyetlerinde temkîn buldular. Ve Cenâb-ı Allâh sırr-ı teklîfi beyân isrinde رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا ilâ âhiri'l-âyeh sâir du'â ü münâcâtlarını beyân ve 'afv ve ğufrân ve rahmete şâyân idiklerini 'iyân kıldı. Ve senâm-ı

⁴⁰ Yalvarma, boyun eğme.

⁴¹ Göklerde ve yerdekilerin hepsi Allah'ındır. **İçinizdekileri açığa vursanız da gizleseniz de Allah ondan dolayı sizi hesaba çekecektir**, sonra dilediğini affeder, dilediğine de azap eder. Allah her şeye kadirdir. Bakara 2/284.

⁴² Hatırlayın ki, Tûr dağının altında sizden söz almış: Size verdiklerimizi kuvvetlice tutun, söylenenleri anlayın, demiştik. Onlar: **İşittik ve isyan ettik**, dediler. İnkârları sebebiyle kalplerine buzağı sevgisi dolduruldu. De ki: Eğer inanıyorsanız, imanınız size ne kötü şeyler emrediyor! Bakara 2/93.

⁴³ Peygamber ve inananlar, ona Rabb'inden indirilene inandı. Hepsi Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine inandı. 'Peygamberleri arasından hiçbirini ayırdetmeyiz, **işittik ve itaat ettik**, Rabbimiz! Affını dileriz, dönüş Sanadır' dediler. Bakara 2/285.

Kur'ân olan sûre-i Bakara'yı *فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ* ile hatimde bidâyet-i sûre hidâyet ve nihâyeti hilâfet olduğuna ve ber-muktezâ-yı hakk mevlâ [7a] min ba'd veliyy-i emr eylediği kulunu ⁴⁴ *(لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ)* nass-ı kerîmi mantûkunca 'âmme-i a'dâ üzerine mansûr u muzaffer kılmasına ve hâtîme-i âyette i'lâ-i kelimetullâh ve cihâd-ı fî sebîlillâh gâyet-i metâlib-i dîniyye olduğuna işâret vardır. Ve li-ecli'd-delîl, zikr eylediğimiz ⁴⁵ *لِيُظْهِرَهُ* kavli-i şerîfi bu sene-i mübâreke olan nusrete târîh ve ⁴⁶ *فَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ* nass-ı mübînî, bi-'avnihî te'âlâ sene-i âtîde zuhûr edecek fûtûhât-ı celîleye târîh olmakla beşâret-i 'azîme vardır.

[Âl-i 'İmrân sûresinde yer alan nusret ve zafere dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

4.

*(وَمَا جَعَلَهُ اللَّهُ إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ وَلِتَطْمَئِنَّ قُلُوبُكُم بِهِ وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ)*⁴⁷

Sadakallâhu'l-'Alîmü'l-Halîm. Bu cümle ibtidâ'iyeye olup *جَعَلَهُ* zamîri mâ-kabl âyette olan ⁴⁸ *(بِمَدِّدِكُمْ)* kelimesinin masdarına râci'dir. *إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ* kavli-i şerîfinde *إِلَّا* istisnâ-i müferrağ olup onda üç vecih vardır. Vech-i evvel, mef'ûlün min eclihî olmaktır. Takdîr-i kelâm *إِلَّا بُشْرَىٰ لَكُمْ* *بِشْرَىٰ* *لَكُمْ* *إِلَّا* demektir. Zîrâ şurût-i nass ki ittihâd-ı fâ'il ve zaman ve 'illet için sevk olunmuş masdar olmağıdır, bu cümle onda mevcûddur. Vech-i sâni, *جَعَلَ* tasyîriyye olup ona mef'ûl-i sâni olmaktır. Ve vech-i sâlis, *جَعَلَهُ* nun *hâs*ından bedel olmaktır. Evvelkisi bu dahî mef'ûlün min eclihî olup [7b] *بِشْرَىٰ* ya ma'tûf olmaktır. Lâkin bunda şerâ'it-i nass mevcûd olmadığından lâm ile mücerrer oldu. İkincisi mahzûfa müte'allik olmaktır. *جَعَلَهُ* ve *بِهِ* zamirleri fi'l-i mütekaddimden mefhûm olan imdâda râci'dir. *وَمَا النَّصْرُ إِلَّا مِنْ عِنْدِ اللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَكِيمِ* kavli-i şerîfinde *إِلَّا* hasr için olup esbâb-ı zâhirenin vechen mine'l-vücûh medhal ü te'sîri olmayıp hakikat-i nusretin 'Azîz ve Hakîm olan Kâdir-i Mutlâk'a inhisâr u ihtisâsını müfîddir.

⁴⁴ **Bütün dinlerden üstün kılmak üzere**, Peygamberini hidayet ve hak din ile gönderen O'dur. Şahit olarak Allah yeter. Fetih 48/28.

⁴⁵ Bu kelime ebced hesabı ile 1150/1737 senesine tekâbül etmektedir.

⁴⁶ Bu cümle ebced hesabı ile 1151/1738 senesine tekâbül etmektedir.

⁴⁷ **Allah, bunu size sırf bir müjde olsun ve kalpleriniz bu sayede rahatlasın diye yaptı. Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır.** Âl-i 'İmrân 3/126.

⁴⁸ Evet, siz sabır gösterir ve Allah'tan sakınırsanız, onlar (düşmanlarınız) hemen şu anda üzerinize gelseler, nişanlı beş bin meleklerle **Rabbiniz sizi takviye eder.** Âl-i 'İmrân 3/125.

Sebeb-i nüzûl-i âyet-i kerîme gazve-i Bedir'de mü'minînin zâhîran za'f u killeti ve a'dâ-yı dînin gûyâ kuvvet u vefreti mü'minlerin şiddet-i havfina bâdî olmakla mansûrun min 'indillâh olduklarını tebşîr ile tuma'nînet-i kulûbları içindir. Ma'nâ-yı nazm-ı kerîm Allâhu te'âlâ a'lem, "Cenâb-ı Bârî celle celâluhû imdâd eylemedi illâ size beşâret eclinden ve ol imdâd ile kulûbunuz mutma'inn olmak eclinden eyledi. Yoksa hakikat-i nusret u zafer ancak ahkâm u kazâyâsında gâlib-i mutlak olup ber-muktezâ-yı hikmet u maslahat dilediğini işleyen Allâhu 'azîmüştâna münhasır u muhtassdır" demektir. İmdi 'askerin killet ve kesreti, âlât u mühimmâtın nedret ve vefreti, esbâb-ı zâhirenin bi'l-cümle vücûd ve 'ademi bi-ma'zilin 'ani't-te'sîr olmakla mazhar-ı nasr-ı celîlî olmak iktisâb-ı rızâ-i cemîlî olmaya menût olmağın te'yîdât-ı gaybiyye ve tebşîrât-ı samedâniyye fu'âd-ı cesed-i 'âlem olan [8a] şehinşâh-ı 'adâlet-nihâd bâlâ-nişîn-i makâm-ı kutbiyyet ve şeref-mekîn-i mahall-i gavsiyyet iken ber-muktezâ-yı mahall-i 'ubûdiyyet, rızâ-cûy-i Cenâb-ı Feyyâz-ı bî-dannet olduğundan her halde müeyyed ü mübeşşer ve mansûr u muzaffer olmak inşâallâh mukadder u müyesserdir. ⁴⁹(ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ)

[Bu sûre-i celîleden nusret zafer ve güzel fetihlere dair ikinci âyet:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

5.

(وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ إِلَّا أَنْ قَالُوا رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا وَثَبِّتْ أَقْدَامَنَا وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ)⁵⁰

Sadakallâhu'l-Kaviyyü'l-Metîn. Bu cümle mü'minînin mehâsin-i kavliyyelerini mübeyyin olup mâ-kablinde mehâsin-i fi'liyyelerini tebyîn eden cümle üzerine ma'tûftur. وَمَا كَانَ قَوْلُهُمْ da iki vecih üzere kırâat vardır. Vech-i evvel, cumhûr kırâatidir ki nasb ile قَوْلُهُمْ كَانِ'nin haber-i mukaddemi olup أَنْ ve onun hayyizinde olan min haysü'l-avsâf muzmire müşâbih olup a'ref olmakla كَانِ'nin ism-i merfu'u olmak üzeredir. Ve vech-i sâni, İbn Kesîr ve 'Âsım kırâatidir ki ref' ile قَوْلُهُمْ كَانِ'nin ismi olup أَنْ ve mâ-ba'dı haber-i mansûbu olmak üzere إِلَّا أَنْ قَالُوا kavli-i şerîfde إِلَّا e'amm-ı eşyâdan istisnâ-i müferrağdır. Ya'nî 'adüvve mülâkî olduğunda envâ'-i şedâyid ü ehvâl ve

⁴⁹ Bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütf sahibidir. Cum'a 62/4.

⁵⁰ Onların sözleri, sadece şöyle demekten ibaretti: Ey Rabbimiz! Günahlarımızı ve işimizdeki taşkınlığımızı bağışla; ayaklarımızı sabit kıl; kâfirler topluluğuna karşı bizi muzaffer kıl! Âl-i 'İmrân 3/147.

muzâyâka-i harb u kıtâl hîninde şey'en mine'l-eşyâ kavilleri olmadı ancak رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَإِسْرَافَنَا فِي أَمْرِنَا [8b] ilâ âhiri'l-âyeh, du'âsı oldu, demektir. E'amm-ı eşyâdan istisnânın ma'nâsı budur. Ve وَانصُرْنَا عَلَى الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ cümlesi sûre-i Bakara'da sebkat eden âyet-i kerîmede tafsil ü beyân olunmuş idi.

Ve sebep-i nüzûl-i âyet-i celîle gazve-i Uhud'da ganâ'ime istiğâlleriyle zâhıran müteferrik olduklarından neş'et etmiştir. Ekser-i tefâsîrde tasrîh u tafsil olunduğu üzere sultân-ı evreng-i risâlet 'aleyhi efdalü's-salât ve't-tahiyye hazretlerine şecc-i vech ve kesr-i ribâ'iyye vâkı' olup hatta bâdi-i tefrika-i mü'minîn olması için cânib-i müşrikînden قَالَ مُحَمَّدًا قَدْ قُتِلَ (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ)⁵¹ nazm-ı kerîminden ilâ âhiri'l-âyât nâzil oldu. Min evvelihî ilâ âhirihi esbâb-ı nüzûl ekser-i tefâsîrde mufassal u meşrûhdur. Ma'nâ-yı âyet-i kerîme Allâhu a'lem, "Onların kavilleri olmadı illâ ancak ey bizim Rabbimiz, günahlarımızın sağâ'ir ve kebâ'irini mağfiret eyle ve kulûbumuzu sabr u sebât ile kavî eyle ve bizi kâfirlerin kavmi üzere mansûr u gâlib eyle, kavillerine maksûr u münhasır oldu" demektir. Ya'nî merâsıd-ı dîn-i mübîn ve mevâkîf-ı harb-i müşrikînde havf u tezelzül ve fez' u cez' şâyibesini îhâm eder, [9a] kavî onlardan kat'an sâdır olmaksızın رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا ilâ âhiri'l-âyeh du'âsına muvâzıb u müdâvim olmaktan bir ân zâil olmadılar. Binâen 'aleyh müfizu'l-hayri ve'l-cûd olan Cenâb-ı ma'bûd dahî du'âlârı sebebiyle sevâb-ı dünyâ ki nusret ü ğanîmet ve sevâb-ı 'ukbâ ki duhûl-i cennet ve onda husûl-i envâ'-ı ni'mettir, onlara 'atâ u ihsân eyledi demektir. Bu âyet-i kerîmenin gerçi mevrîd-i hâssdır emmâ hükmü 'âmm olup cânib-i Hazret-i Rabbu'l-Âlemînden 'ubbâd-ı muvahhidine ta'lîm için olmağın her çend ki mü'minler a'dâ-yı dîne mülâkî olduklarında rabbâniyyûn kavilleri gibi du'â u tazarru' ile akvâle ve onların fi'lleri gibi ef'âle muvâzıb olalar. Nusret-i rabbâniyye ve i'ânet-i samedâniyye mukarrer olduğuna nazm-ı kerîmde delâlet vardır. İmdi 'inâyât-ı gayr-ı mütenâhîyye-i ilâhiyye bu ümmet-i merhûmeye mebzûl olup ilâ âhiri'z-zemân envâ'-ı fütûhât-ı celîleye şâyân olacakları eltâfının hulûs-i tâm ile şükürünü edâ ve halîfe-i rûy-i zemîn

⁵¹ **Muhammed ancak bir peygamberdir.** Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir. Âl-i 'İmrân 3/144.

meddallâhu zılâle devletihî ilâ yevmi'd-dîn hazretlerine nusret u bekâ ile de'â mâ vecebe âleyânâ olduğu bî-mirâdır. ⁵²(وَسَيَجْزِي اللَّهُ الشَّاكِرِينَ)

[Enfâl sûresinde yer alan nusrete dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

6.

(إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ أَنِّي مَعَكُمْ فَتَبَيَّنُوا الَّذِينَ آمَنُوا سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرَّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْأَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ بَنَانٍ) ⁵³

Sadakallâhu'l-Kerîmü'l-Mennân. **[9b]** إِذْ يُوحِي رَبُّكَ إِلَى الْمَلَائِكَةِ kavli-i şerîfnde birkaç vecih vardır. Vech-i evvel, mâ-kabl-i nazm-ı kerîmde olan ⁵⁴(إِذْ يَعِدُكُمْ) kavlinden bedel-i sâlis olmaktadır. Vech-i sâni, mâ kablnde murû eden (يُنَبِّئُ بِهِ) kavliyle mansûb olmaktadır. Bu takdîrce *ye* zamîri rabt-ı kulûbe râci' olup ma'nâ-yı ra'nâ الْمَلَائِكَةَ إِلَى إِيحَائِهِ وَفَتَّ قُلُوبَكُمْ بِتَقْوِيَةٍ قُلُوبِكُمْ بِتَقْوِيَةٍ demek olur. Vechi-i sâlis, أُذْكَرُ takdîriyle mansûb olmaktadır. Bu vecih cümleden ercah u evlâdır. إِذْ يُوحِي رَبُّكَ kavli nin mef'ûlüdür. فَتَبَيَّنُوا الَّذِينَ آمَنُوا akvâl-i şerîfnde *fâ* mâ-ba'dini mâ kabli üzerine tertîb içindir. Zîrâ Cenâb-ı Allâh'ın mü'minîne imdâdı akvâ-yı mûcibât-ı tesbîttendir. سَأَلْتَنِي فِي قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرَّعْبَ kavli-i şerîfi إِذْ يُوحِي رَبُّكَ kavlini tefsîr içindir. فَاضْرِبُوا kavli ilâ âhirihi فَتَبَيَّنُوا kavlini tefsîr ve keyfiyyet-i tesbîti tebyîn içindir.

Sebeb-i nüzûl-i nass-ı kerîm Bedir gazâsında müşriklerin kesreti ve âlât u levâzımlarının vefreti olup mü'minîn-i mücâhidînin za'f u killetlerinden ma-'adâ kum batağı bir mahall-i kesîbe nüzûl eylediler ki insân ve hayvânın ayakları batıp meşy u harekette ziyâde ta'b u meşakkat hâsıl olmuştu. Kefere-i fecere ol gece bunları sebkâ edip Bedir'de olan suyu

⁵² Muhammed ancak bir peygamberdir. Ondan önce de peygamberler geçmişti. Ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah'a hiçbir zarar vermez. Allah şükredenlerin mükâfatını verecektir. Âl-i 'İmrân 2/144.

⁵³ Rabbin meleklere, 'Ben sizinleyim, inananları destekleyin' diye vahyetti. 'Ben inkâr edenlerin kalblerine korku salacağım, artık vurun onların boyunları üstüne, vurun her parmağına' dedi. Enfâl 8/12.

⁵⁴ Hatırlayın ki, Allah size, iki taifeden birinin sizin olduğunu vadediyordu; siz de kuvvetsiz olanın sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve kâfirlerin ardını kesmek istiyordu. Enfâl 8/7.

⁵⁵ Hani kendisinden bir emniyet olmak üzere sizi bir uyuklama bürüyordu. Ve üzerinize gökten bir su indiriyordu. Ki onunla sizi tertemiz yapsın sizden şeytanın pisliğini gidersin, kalplerinizi pekiştirsin ve onunla ayaklarınızı sağlamlaştırsın. Enfâl 8/11.

dahî zabt etmekle mü'minînden kimisi muhdis ve kimi mücnib sabahlayıp bu muzâyaka u şiddet [10a] ile cümleye susuzluk dahî târî olduğunda iblis-i la'în ol vakit, "Sizler kendinizi hak üzere bilirsiniz halbuki Nebiyyullâh içinizde ve sizler evliyâullâhdan iken kâfirler galebe ile suyu zabt etti. Sizler ise za'f u killet ile böyle muhdesen ve mücniben salâta mübâderet edersiniz. Bu hâlet u keyfiyyet ile onların üzerine gâlib u mansûr olmayı nice ricâ edersiniz?" diyekilip mü'minîne vesveseler ilkâ eylediğinde bu âyât-ı kerîme nüzûl eyleyip min kibelî'r-Rahmân matar-ı nâfi' zuhûr ve ol mâ-i mübârek ile mü'minîn-i mücâhidîn rayyân u tahûr olup imdâd-ı gaybiyye ve nusret-i Rahmâniyye ile dahî mübeşşer olmalarıyla vesveseleri bi'l-küllîye zâil ve nüfûs-i zekiyyelerinde envâ'-ı mutayyebât-ı meserrât hâsıl oldu.

Ma'nâ-yı âyet-i kerîme Allâhu a'lem, Cenâb-ı Bârî celle celâluhû Rasûl-i Ekrem'i, Habîb-i Muhterem'i hazretlerine hitâb edip buyurur ki "Senin Rabbinin meleklere, ben sizinle bileyim mü'min olanları sâbit kılın kâfir olanların kalblerine karîben ben havf u haşyet u ru'b u hirâs ilkâ ederim, hemân müşrikînin boyunlarını vurun ve başından ayağa her bir 'uzuvlarını kat' u darb edin, vahyinin vaktini zikr eyle" demektir. Ya'nî dânen-de-i cenâyâ-yı umûr ve şinâsende-i hafâyâ-yı sudûr olan Cenâb-ı Kâdir u Şekûr, Habîb-i Mükerrerime ta'zîmen ve teşrîfen her ânda muzhir-i eltâf-ı celiyye ve hafiiyyesi olduğunu tebşîr birle 'azamet u [10b] celâliyle hitâb edip mü'minîn-i mücâhidînin muzaffer u mansûr olmaları için melâike-i kirâma bi-tarîki'l-vahy olan emr-i şerîfini zikr buyurur ki "Ey fermânberân-ı dergâh-ı 'izzetim olan melâike kullarım! Mûcib-i takviyet ü tesbiyet olacak imdâd ü tevfiik ile i'ânet-i samedâniyyem sizinle bilebilir. Ben ef'ide-i müşrikîn-i mu'ânidîne kemâl-i havf u haşyet u bîm u hirâs u dehşet ilkâ ederim. Pes sizler tesbît-i mü'minîn-i muhammediyyîn ki onlarla kıtâlde ma'iiyyet ve taraf-ı tebşîr-i nusret ile istimâlettir. Ol vecihle sebât verip şimşîr-i kazâ-i te'sîr-i takdîrim ile a'nâk-ı ehl-i şirk ü nifâk kat' u hazz ve her bir 'uzv-i ecsâd-ı pür-fesâdlarını tîğ-i nâgeh-resân-ı bî-emân-ı Rahmânî ile hezz u cezz edin" diye olan fermân-ı kazâ-ceryânını Rasûl-i Muhteremine beyân eder.

İbn-i Enbârî'den menkûldür ki "Âdemîlerin ne keyfiyyet ile katl olunacaklarını melâ'ike bilmezler idi. Cenâb-ı Müsebbibü'l-Esbâb ol vakit ta'lîm buyurdu" dedi. Hattâ 'an'ane ile 'Abdullâh b. 'Abbâs hazretlerinden menkûldür ki gazve-i Bedir'de müslimînden biri müşriklerden birinin ardınca giderken önünde olan kâfirin fevkinden bir kamçı darbı ve ol dârib-i

fârisin *akdim hayzûm*⁵⁶ dediğini istimâ' eylediği ân ol müşrik müstelkîyen yıkıldı. Ona nazar kıldığında ol kamçının darbından burnu kırılmış ve yüzü şakk olmuş. [11a] Bu hâli cümleye irâ'et eyleyip ol racul-i ensârî Rasûlullâh 'aleyhissalâtü vesselâma bu hâli haber vediğinde ⁵⁷ صَدَقْتَ ذَلِكَ مِنْ مَدَدِ السَّمَاءِ الثَّالِثِ⁵⁷ buyurdular.

Ve Ebû Dâvûd-i Mâzenî, Bedir'de mevcûd olmuştur, ondan mervîdir ki müşrikînden birinin ardınca helâk etmek kastıyla giderdim. Henüz ben kılıç havâle etmeden evvel kâfirin kelle-i murdârı ğaltân oldu, bildim ki onu melek katl eyledi dedi. ⁵⁸ (فَبِنِعْمِ الْمَوْلَىٰ وَنِعْمِ النَّصِيرِ) İmdi ma'lûm ola ki bu nass-ı mübîn, Cenâb-ı Seyyidü'l-Mürselîn 'aleyhi efdalü salavâtullâhi'l-Meliki'l-Mu'în hazretlerine hitâben vakt-i gazve-i Bedir'de nâzil oldu. Emmâ ahkâm-ı Kur'ân-ı mübîn ilâ yevmi'd-dîn sâbit ü nâfiz olmağın سَأَلْفِي kelime-i mükerremesi dahî muzârî' olup bundan böyle müstakbele delâlet etmekle inşâallâhu te'âlâ min ba'd dahî kulûb-i zulmet-meclûb-i a'dâ-i dîn ve bâl-i habâset-mâl-i müşrikîne savb-ı Kahhâr-ı Lâ Yezâl'den ziyâde ilkâ-i ru'b u hirâs olmakla eyne-mâ-kânû her hâlde ve her ânda münhezim ü makhûr olup tazzarru'-i mü'minîn ve teveccüh-i evliyâ u müttekîn ile sultân-ı 'adâlet-güster ve şehinsâh-ı bahr u berr masûnen 'an cemî'i'l-keder fütûhât-ı celiyyeye mazhar olmaya vech-i mezkûr üzere işâret-i pür-beşâret olduğu beyyin ü azherdir ki bi-'avnihî te'âlâ ânen fe-ânen galebe-i guzât-ı muvahhidîn meşhûd ü bâhir ve hezimet-i düşmen-i dîn-i dalâlet-karîn [11b] âşikâre u zâhir olmaktadır. ⁵⁹ (وَكَفَىٰ بِاللَّهِ وَلِيًّا وَكَفَىٰ بِاللَّهِ نَصِيرًا)

⁵⁶ Hayzûm'un Cebrâil'in bineği olduğu kabul edilir.

⁵⁷ Doğru söyledin. Bu üçüncü göğün yardımıdır.

⁵⁸ Allah'ın rızası uğrunda gerektiği gibi cihad ediniz. O sizi bu görevi yapmak üzere seçti. Din konusunda size hiçbir zorluk yükledi. Atanız İbrahim'in dinidir bu. Allah sizi gerek daha önceki kutsal kitaplarda gerekse elinizdeki Kur'anda müslüman olarak adlandırdı. Amaç, Peygamberin size tanık ve canlı örnek olması, sizin de diğer insanlara tanık ve canlı örnek olmanızdır. Öyleyse namazı kılınız, zekâtı veriniz ve Allah'a sınıksız bağlanınız. Sizin efendiniz, koruyucunuz O'dur. **O ne güzel efendi ve ne güzel destekleyicidir!** Hacc 22/78.

⁵⁹ Allah düşmanlarınızı sizden daha iyi bilir. **Gerçek bir dost olarak Allah yeter, bir yardımcı olarak da Allah kâfidir.** Nisâ 4/45.

[Rûm sûresinde yer alan nusrete dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

7.

(وَيَوْمَئِذٍ يُفْرِحُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الرَّحِيمُ)⁶⁰

Sadakallâhu'l-Kerîm. بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ الْمُؤْمِنُونَ بِنَصْرِ اللَّهِ cümlesi ibtidâiyye olup يَوْمُ'nin nâsıbı يُفْرِحُ'dur. اللَّهُ يَنْصُرُ dahî zâhir olan يُفْرِحُ'ye müte'allik olmaktır. Emmâ Ebu'l-Bekâ mu'ahhar يُفْرِحُ, يُنصِرُ'ye te'allukunu dahî tecvîz eyledi. بِنَصْرِ اللَّهِ يَنْصُرُ kavlı-i şerîfinde sinâ'ât-ı bed'îyyeden cinâs hattı vardır ki tashîf dahî derler. Hazret-i müfessirîn zikr ettikleri üzere sebep-i nüzûl-i âyet-i kerîme budur ki Fâris ile Rûm beyninde harb u kıtâl olup Fâris ümmî ve mecûsî olup müşrikler dahî ümmîler olmakla Fâris'in gâlib olduklarını isterler idi. Rûm ise ehl-i kitâb olmağın Müslümânlar Rûm'un gâlib olduklarını temennâ ederler idi. Pes Fâris meliki olan kistrâ Rûm üzerine sefer için techîz-i 'asker kılmağın Yuhannes nâm bir kimseyi ser-asker edip Rûm ile muhârebeye irsâl ve ednâ-yı Şâm'dan arz-ı 'Arab ve 'Aceme müntehî Ezru'ât ve Busrâ nâm mahalde Fâris ve Rûm'dan iki 'asker birbirine mülâkî olup âhiru'l-emr Fâris Rûm'a gâlib ve galebeleri haberi Mekke-i Mükerrreme'ye vâsıl olunca bu haberden mü'minler mahzûn [12a] ve müşrikler mesrûr u memnûn olup ehl-i İslâm'a ta'n u tevbîh kastıyla; "Sizler ehl-i kitâbsınız, Rûm dahî ehl-i kitâbdır. Bizler ümmîleriz, Fâris dahî ümmîler. Bizim karındaşlarımız sizin karındaşlarınıza galib oldu. Eğer siz dahî bizimle muhârebe u mukâtele ederseniz elbette bizler de size gâlib oluruz" dediklerinde elbette bu sûre-i kerîme ki ⁶¹(الْمُغْلِبَتِ الرُّومِ فِي أَدْنَى الْأَرْضِ وَهُمْ مِّنْ بَعْدِ عَلَيْهِمْ سَيِّغْلِبُونَ فِي بَضْعِ سِنِينَ) ilâ âhirihi nâzil olup Cenâb-ı Rasûl-i Ekrem sallallâhu 'aleyhi ve sellem ashâb-ı kirâmı tebşîr eylediğinde Hazret-i Ebûbekr Sıddîk radiyallâhu 'anh çıkıp küffâr-ı Mekke'ye hitâb buyurup; "Ey müşrikîn mecûsî olan Fâris karındaşlarınızın galebesinden sevindiniz. Lâkîn beyhûde mesrûr olmayın ki Allâh zü'l-celâl hakkı için Rûm Fâris'e bi-eyyi hâl gâlib olacaktır. Nebiyy-i muhteremimiz Rasûlullâh 'aleyhissalâtü vesselâm bize böyle haber verdi" buyurduğunda reîsü'l-müşrikîn Übeyy b. Halef el-Cümeihî kalkıp, "Kizb edersin" dedi.

⁶⁰ Birkaç yıl içinde. Çünkü işleri karara bağlama yetkisi, başında da sonunda da Allah'a aittir. O gün, müminler de, Allah'ın verdiği zafer sayesinde sevinecekler. Allah dilediğini muzaffer kılar. Zira O, azîzdir, rahîmdir. Rûm 40/4-5.

⁶¹ Elif Lâm Mîm. Rumlar, yenildi. Arapların bulunduğu bölgeye en yakın bir yerde onlar, Halbuki onlar, bu yenilgilerinden sonra birkaç yıl içinde galip geleceklerdir. Rûm 40/1-3.

Hazret-i Sıddîk ona hitâb edip, “Yâ ‘adüvvallâh kezzâb sensin” dediğinde Übeyy-i habîs, “Gel imdi seninle münâhabe edelim ta’yîn-i ecel ile” deyip bu hâl kable tahrîmi’l-kımâr olmakla tarafeynden otuz dişi genç deve hatar koydular. Munâhabe bahs etmek ve hatar, li-ecli’l-bahs konulan nesnedir. Hazret-i [12b] Ebûbekr, Server-i Kâinât ‘aleyhissalâta gelip müşrik-i mesfûr ile bahs edip öndül otuz nâka koyduklarını haber verince Rasûl hazreti sa’âdet ile; “Yâ Ebâbekr بضع üçten dokuza varınca olan müddettir, var öndülü ziyâde eyle ve eceli uzat” diye fermân buyurdularında Sıddîk hazreti çıkıp Übeyy b. Halef’e mülâkî olunca “Mesfûr eylediğin bahse pişmân oldunda mı gelirsin” dediğinde Hazret-i Ebûbekr dahî “Öndülü ziyâde kılmaya geldim. İmdi tarafeynden nâkalar yüzer olup ecel dahî dokuz sene olsun” buyurdu. Müşrik-i mesfûr, “Pek ma’kûl lâkin bu kavilden rucû’ etmeyeceğine kefil isterim” deyip Hazret-i Sıddîk’in necl-i necîbi Abdullâh’ı kefil aldı. Ba’dehû Übeyy-i merkûm Uhud’a gitmek murâd eylediğinde Abdullâh b. Ebîbekr dahî bendesinden münâhabe-i mezkûre için kefil almadıkça Mekke’den hurûcuna râzı olmam deyip kefil aldıktan sonra Übeyy b. Halef Uhud harbinde hîn-i mübârezede Rasûlullâh ‘aleyhi efdalüssalâvât hazretleri yed-i şerîfiyle mecrûh olup Mekke’ye dâhil olduğunda ol cerâhatinden hâlik oldu. Ba’dehû kavl ü bahslerinden yedinci sene evvelinde Hudeybiyye gazâsında Rûm’un Fâris’e galebesi haberi gelip kımâr harâm kılınmazdan mukaddem olmakla hatar olan yüz adet dişi genç deve Hazret-i Sıddîk hâlik-i mesfûrun [13a] veresesinden ba’de’t-tahsîl Rasûlullâh ‘aleyhissalâtü vesselâma getirdiğinde Seyyidü’l-Kâinât dahî, “Var bunları tasadduk eyle” diye emr u fermân buyurdular.

İbtidâ-i sûre-i şerîfeden âyet-i kerîmeye dek ma’nâ-yı mu’ciz-nümâ Allâh u a’lemu bi-murâdihî, demektir ki “Rûm Fâris’e ednâ-yı arzda mağlûb oldu. Fâris Rûm’a galebeden sonra ‘an karîb Rûm Fâris’e gâlib olurlar, bid’-i sininde. Mağlûbiyetten evvelde ve gâlibiyetten sonrada emr u fermân Allâhu ‘azîmüşşânındır. Ol vakitte mü’minler Allâh’ın nusretiyle ferahlanırlar. Dilediğine Allâh’ın nusret eder, Cenâb-ı Allâh gâlibdir ve mü’minîni esirgeyicidir” demektir. Muhassalü’l-merâm⁶² (وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ) müfâd-ı münîfince ezel-i âzâlden ebed-i âbâde dek gâlibiyet ve mağlûbiyyet ta’alluk-i irâde-i ‘aliyye-i rahmânîyyeye merbût ve vurûd-i

⁶² Mısır’da onu satın alan kimse karısına: ‘Ona güzel bak, belki bize faydası olur yahut ta onu evlat ediniriz’ dedi. Biz işte böylece Yusuf’u o yere yerleştirdik; ona, rüyaların nasıl yorumlanacağını öğrettik. Allah, işinde gâlibtir, fakat insanların çoğu bunu bilmezler. Yûsuf 12/21.

emr-i celîlü'ş-şân-ı samedâniyyeye menûd olmağın bi-sebebin mine'l-esbâb dilediğini fermân-fermâ-yı kâffe-i memâlik ve dilediğini sipûhte-i ka'r-ı sûrâh-ı mehâvif u mehâlik eder. İmdi cereyân-ı 'âdet-i hâlikiyyet ü rubûbiyyet üzere onlar ki ber-muktezâ-yı 'ubûdiyyet her hâlde tahsîl-i rızâ-yı bezl-i cehd u tâkat edip ber-nehc-i şerî'at-i sâhib-i sa'âdet cihâd-ı fî sebîlillâh edeler, nasr u zafer müyesser u mukadder idüğü emr-i mukarrerdir. Husûsan [13b] âyet-i kerimede olan سَيُعْلَبُونَ kelime-i celîlesi muzâri' olup galebe-i müstakbeleye dahî delâleti olduğundan ma-'adâ meşâyih-ı ilm-i hurûf ba'zı kütüblerinde ramz u tastîr eyledikleri üzere 'aded-i kelime-i mükerreme bin yüz elli sekiz olup بَضْعُ dahî mâ beyni's-sülüs ile't-tis' olmağın e'imme-i 'ilm-i ma'hûd zuhûr-i fütûhât-i celîleye delâlet ve taraf-ı galebe u nusret vukû'una işâret olduğunu rivâyet eylediler. Binâberîn 'aded-i mezbûr bu devr-i zafer-i tavr-dan elli dokuz sâl-i sa'âdet mâline değin olup sâhib-i zemân sâye-i Hazret-i Yezdân sultân-ı 'adâlet-nişân meddallâhu devletehû ilâ intihâi'z-zemân hazretlerinin dahî tab'-ı humâyûn-i sa'âdet-makrûnlarına herbâr sıyânet-i dîn u devlet ve himâyet-i mülk ü millet cilvekâr olmağın mûcib-i i'ânet-i rahmâniyye olan 'adl ü dâd ve şefkat ü ra'fetleri muktezâsiyla a'dâ-yı dîn ve 'âmme-i müşrikin gâlib u muzaffer ve nusret-i müte'âkibe zuhûruyla ânen fe-ânen her halde dilşâd ve neşât-âver olmaları bi-mennihî celle şânuhû mukadderdir. ⁶³(دَلِكْ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ)

[Mü'min sûresinde yer alan nusrete dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

8.

(إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا وَالَّذِينَ آمَنُوا فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ)⁶⁴

Sadakallâhu Rabbü'l-'avâlimi ve'l-'ibâd. إِنَّا لَنَنْصُرُ رُسُلَنَا kavli-i şerîfi inne-i tahkîkiyye [14a] ve lâm-ı te'kîdiyye ile mü'ekked olup وَالَّذِينَ آمَنُوا, رُسُلْ'e ma'tûftur. فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا kavli 'innisür'ya müte'allik mef'ûlün fihdir. وَيَوْمَ يَقُومُ الْأَشْهَادُ dahî الْحَيَاةِ الدُّنْيَا kavline ma'tûftur. Sebeb-i nüzûl-i âyet-i kerîme Rasûl-i kibriyâ 'aleyhissalavâtü ve't-tehâyâ hazretlerine ve mü'minlere hezâr u hezâr ezâ u

⁶³ İnanmış erkek ve kadınları, defterleri sağdan verilmiş ve ışıkları önlerinde olarak giderken gördüğün gün onlara şöyle denecektir: 'Müjde; bugün içlerinden ırmaklar akan, içinde temelli kalacağınız cennetler sizindir.' İşte bu büyük kurtuluştur. Hadîd 57/12.

⁶⁴ Şüphesiz peygamberlerimize ve iman edenlere, hem dünya hayatında, hem şahitlerin şahitlik edecekleri günde yardım ederiz. Mü'min 40/51.

cefâya ağâz edip âyât-ı münezzelede mücâdele ile gâh sihirdir ve gâh şî'rdir ve gâh kavî-i kâhindir diye inkârları hadd-i gâyete bâliğ olmakla tesliyeten li-Habîbihi'l-ekrem evvel-i sûreden ilâ âhiri'l-âyât nâzil oldu. Ma'nâ-yı mu'ciz-nümâ-yı âyet-i kerîme Allâhu a'lemu bi-murâdihî, "Tahkîk biz 'azamet ü celâlimiz ile rasûllerimize ve şunlar ki îmân getirdiler onlara dahî muhakkakan nusret ederiz, hayât-ı dünyâda ve şâhidler kâim olduğu günde" demektir. Hayât-ı dünyâda nusret a'dâlarını kahr edip onlardan ahz ü intikâm için katl eyleyip, esîr kılıp her cihetiyle a'dâya gâlib ü muzaffer kılmakladır. وَيَوْمَ يُشْهَدُ الْأَشْهَادُ ki kıyâmet günüdür, onda dahî Rasûl ve mü'minîne nusrettir. Bunda bir dakîka-i latîfe vardır. Ol dakîka budur ki bir 'azîmüşşân sultân ehass-ı havâssından ba'zısını ikrâm u ihtirâm ile tahsîs kılmak murâd eylese dîvân-ı 'âlîde erkân u a'yân u 'âmme-i bendegân huzûrunda kılmak onların mükerrem u muhterem olduklarını mü'ekked ve kendine ihtisâslarını mü'eyyed idüğünü [14b] mü'eyyid olur. İmdî وَيَوْمَ يُشْهَدُ الْأَشْهَادُ dan murâd rûz-i cezâda 'ibâdın a'mâline şâhid olanlardır melâikeden ve enbiyâdan ve mü'minînden. Melekten şâhid, kirâm-ı kâtibîndir ki rusûl-i kirâma teblîğ-i risâletleriyle şehâdet ederler ve küffâr üzerine tekzîb-i rusûl kıldıklarıyla şehâdet ederler. Nebîlerden şâhid, (إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ) mantûku mûcibince olan şehâdetir. Ve mü'minlerden şâhid, (وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ) müfâdınca sâbit olan şehâdetir. Pes bu hâl mûcib-i ta'zîm u tekrîm olmanın min kıbeli'r-Rahmân rusûl ve mü'minîne rûz-i haşrda böyle nusret-i mü'ekkede 'izam-i şân-i mürselîn ve bi-merâtibihim ref'-i deracât-i mü'minîn olmak mansûs u meczûm idiği bî-raybdır. Binâ-berîn çünkü Hazret-i Allâh celle celâluhû rusûl ve mü'minîni böyle tahakkuk-i mü'ekkede ile muhakkak olan 'avn u nusretiyle a'dâ-yı dîn u 'âmme-i müşrikîn üzere gâlib u mansûr kılması âyât-ı Kur'âniyye ile sâbit olunca mü'minîn-i muvahhidîne dahî farz olan Allâh ve rasûlüne her hâlde itâ'at ve ulu'l-emr olan halîfe-i rûy-i zemîn halledallâhu hilâfetehû ilâ yevmi'd-dîn kemâl-i inkıyâd u tebe'iyet ile cihâd-ı fî sebîlillâha mübâderet

⁶⁵ Her bir ümmetten bir şahit getirdiğimiz ve seni de onlara şahit olarak gösterdiğimiz zaman halleri nice olacak! Nisâ 4/41.

⁶⁶ Böylece sizi insanlara şahid ve örnek olmanız için tam ortada bulunan bir ümmet kıldık. Peygamber de size şahid ve örnektir. Senin yöneldiğin yönü, Peygambere uyanları, cayacaklardan ayırdetmek için kible yaptık. Doğrusu Allah'ın yola koyduğu kimselerden başkasına bu ağır bir şeydir. Allah ibadetlerinizi boşa çıkaracak değildir. Doğrusu Allah insanlara şefkat gösterir, merhamet eder. Bakara 2/143.

kılıp mefhûm-i münîf-i nass-ı şerîf üzere nusret-i Rahmâniyye ve i'ânet-i Samedâniyyeye mazhar olmaktır. ⁶⁷(وَعَدَ اللَّهُ لَا يُخْلِفُ اللَّهُ وَعْدَهُ)

[15a] [Fetih sûresinde yer alan nusrete dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

9.

(إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا لِيُغْفِرَ لَكَ اللَّهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ وَيُتِمَّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَيَهْدِيَكَ صِرَاطًا مُسْتَقِيمًا
إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ وَيَبْصُرَكَ اللَّهُ نَصْرًا عَزِيمًا)⁶⁸

kavl-i şerîfi cümle-i muhakkaka ve mü'ekkede olup لَكَ'de olan lâm-ı ecliyyedir. فَتْحًا mef'ûl-i mutlak olup مُّبِينًا sıfattır. لِيُغْفِرَ لَكَ kavli فَتَحْنَا'ya müte'allik mef'ûl-i lehdir. مِنْ ذَنْبِكَ وَمَا تَأَخَّرَ kavli يُغْفِرُ'nin mef'ûlü olup وَمَا ona ma'tûftur. Ve ذَنْبٌ'den, enseb u ercah olan kavî üzere murâd, evlâyı terk ma'nâsınadır ki hasenâtü'l-ebrâr seyyiâtü'l-mukarrebîn mantûkunca mansıb ve âlâ-yı nübüvvet u risâletin 'izam-i şân ve celâlet-i kadrine binâen zenb ıtlâk buyurulmuştur. وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ kavli يُغْفِرُ'ya ma'tûf ve يَهْدِيَكَ ve يَبْصُرَكَ dahî birbirlerine ma'tûfdurlar. Ve itmâm-ı ni'met ile murâd nübüvvet ü risâlete, mülk ü saltanat zammı ve min 'indillâh sâir ifâza buyurulan ni'am-ı dîniyye ve dünyeviyyenin 'âcil ve âcilidir. Ve يُتِمُّ ve يَهْدِيَكَ'nin fâ'illeri muzmer olup ve يَبْصُرَكَ'nin fâ'ili ki lafzatullâhdır, onu ızhârün min kıbelillâh tarîk-i nusreti hidâyet ve irşâd için ta'lîmen li'l-'abd zikr olunmuştur.

Sebeb-i nüzûl-i sûre-i kerîmede iki kavil vardır. [15b] Kavli evvel, Zeyd b. Eslem, Ömer b. Hattâb radiyallâhu 'anhdan rivâyet eder ki Cenâb-ı Rasûl-i Ekrem Nebiyy-i Muhterem sallallâhu 'aleyhi ve sellem hazretleriyle ba'zı esfârda giderken bir nesneden üç defa kendilerinden sûâl eyledim, redd-i cevâb buyurmadılar. Ben dahî bu halden ba'îrimi ileri sürüp cümlenin önüne geçtim. Ve hakkımda eyâ Kur'ân mı nâzil ola diye kemâl-i havf u haşyetim 'akabinden savt-ı şedîd u bülend-âvâz ile beni beri çağırır pes ol bîm u dehşet ile Rasûlullâh 'aleyhissalâta gelip selâm verdim. Cenâb-ı risâlet-penâh sa'âdet ile buyurdular ki "Bana bu gece bir sûre-i şerîfe nâzil

⁶⁷ Bu, Allah'ın vaadidir; Allah verdiği sözden caymaz, fakat insanların çoğu bilmezler. Rûm 30/6.

⁶⁸ Biz sana doğrusu apaçık bir fetih ihsan ettik. Böylece Allah, senin geçmiş ve gelecek günahını bağışlar. Sana olan nimetini tamamlar ve seni doğru bir yola iletir. Ve sana şanlı bir zaferle yardım eder. Fetih 48/1-3.

oldu ki üzerine güneş tulû' eden cemî' şeyden bana ehabbdır" buyurup **إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا** ilâ âhirihî tilâvet buyurdular, dedi. Kavî-i sâni, Enes radiyallâhu 'anh rivâyetidir ki Hudeybiyye'de merci' u insirâflarında ashâb-ı kirâm hazîn u ke'îbler idi. Cenâb-ı Rasûl-i kibriyâ, Habîb-i Hudâ 'aleyhi ekmelü't-tehâyâ sa'âdet ile "Bana bir âyet nâzil oldu ki cemî' dünya ve mâ fîhâdan ziyâde ehabbdır" buyurup **إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ فَتْحًا مُّبِينًا** ilâ âhirihî kırâat buyurdularında ashâbdan biri, "Henî'en merî'en yâ Habîballâh, Hazret-i Müfzü'l-hayri ve'l-cûd olan Rabb-i Ma'bûd ve Cenâb-ı sa'âdetine ne işleneceğini beyân buyurdu, ya bize ne işlenecektir" dediğinde **(يُذِخِلَ الْمُؤْمِنِينَ)** ⁶⁹ **وَالْمُؤْمِنَاتِ بَنَاتٍ تَحْرِيٍّ مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ**) [16a] âyet-i kerîmesi ilâ âhirihî nâzil oldu dedi.

Ma'nâ-yı sûre-i kerîme Allâhu a'lemu bi-murâdihî demektir ki "Tahkîk biz bir 'azîmüşşân feth eyledik senin eclinden feth-i beyyin u zâhir ile. Allâh sana zenbinden evvel olanı da sonra olanı da mağfiret etsin için ve ni'metini üzerine tamâm kılsın için ve seni sırât-ı müstekîme hidâyet etsin için ve sana Allâh kaviyy u menî' olan nasr ile nusret kılmak için" demektir. Me'âl-i ma'nâ-yı kerîm ya'nî İzid-i Bîçûn te'âlâ 'ani'n-nekâyis ve's-şu'ûn, bâ'is-i icâd-ı zemîn u eflâk sultân-ı meliket levlâk, a'nî Rasûl-i Mu'azzam ve Nebiyy-i Müfehâm 'aleyhi esne's-salât vesselâma hitâb buyurur ki "Habîbim mukaddem ve mu'ahhar terk eylediğin efdal ü evlânın cem'ini Allâhu zü'l-celâl mağfiret kılmak için ve câh-ı celîl-i nübüvete mülk-i saltanatı zamm u ilhâk ile tetmîm-i 'âmme-i ni'met-i 'âcile u âcile için ve teblîğ-i risâlet ve ikâmet-i merâsim-i riyâsette hidâyet için ve kaviyy ü menî' olan nasr-ı gâlib ile Cenâb-ı İzid-i Mu'în sana nusret kılmak için 'azamet ü celâlimiz ile tahkîk Biz 'azîmüşşân senin eclinden hakk ve bâtil fârik-i feth-i beyyin ü bâhir ile feth eyledik" demektir.

Ehl-i tefsîr fetihde rivâyâtı beyân eylediler. Rivâyet-i evvel, fetihden murâd Mekke-i Mükerrreme'dir ki sâhib-i sa'âdet [16b] hazretleri Hudeybiyye'den insirâflarında onunla mübeşşer olmuşlardır. Rivâyet-i sâni, murâd sulh-i Hudeybiyye'dir dediler. Rivâyet-i sâlis, feth-i Hayber'dir. Ve rivâyet-i râbi', feth-i Rûm'dur dediler. Rivâyet-i hâmis, cânib-i Cenâb-ı Kibriyâ'dan Server-i Kâinât'a müyesser olan cemî' fütûhâttır denildi. Çünkü Cenâb-ı Seyyidü'l-Kevneyn ve Rasûlüs-Sakaleyn 'aleyhi efdalüs-salâti ve ezkâ selâmihî hazretleri Hudeybiyye'ye hurûclarından mukaddem Medîne-i Münevvere'de kıbel-i Hazret-i 'Allâmu'l-guyûbdan hâblarında gösterilmiş

⁶⁹ Mü'min erkek ve kadınları, içinde temelli kalacakları, içlerinden ırmaklar akan cennetlere koyar, onların kötülüklerini örter. Allah katında büyük kurtuluş işte budur. Fetih 48/5.

idi ki bizzât sa'âdet ü ikbâl ile kendileri ve ashâb-ı kirâm Mescid-i Harâm'a dâhil olup ru'ûslerini halk u kasr ederler. Bu vech üzere ashâb-ı kirâma haber verip onlar dahî ferah u sürûr ile menşûtu'l-bâl olup ol senede Mekke-i Mükerrerme'ye dâhil oluruz zann etmişler idi. Vaktâ ki Hudeybiyye'den rucû' u insirâflarında Mekke'ye dâhil olmadıklarından ashâba kemâl-i hüzn ü ke'âbet ve ziyâde ta'b u meşakkat târî olmağın sûre-i şerîfe-i **إِنَّا فَتَحْنَا لَكَ** nâzil ve feth ile murâd Hudeybiyye olup tahkîk-i ru'yâ sene-i kâbile u âtiyede olacağıının ⁷⁰ (لَقَدْ صَدَقَ اللَّهُ رَسُولَهُ الرُّؤْيَا بِالْحَقِّ لَتَدْخُلَنَّ الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ) âyet-i kerîmesiyle tahakkuku sâbit u hâsıl olmağın melîl ü hazîn iken kâffe-i mü'minîn şâdân u handân oldular. İmdî bu 'ahd-i meymenet-karînde mâdâm ki Cenâb-ı Pâdişâh-ı heft-iklîm ve zıll-i Hazret-i Rabb-i Rahîm lâ zâle [17a] mü'eyyiden bi'n-nasri'l-'azîm hazretleri seyf-i sârim-i şerî'at-ı Muhammediyyeyi derdest edip 'âmme-i mü'minîn dahî itâ'at-i humâyûnlarında bezl-i cehd-i tâkat ile tahsîl-i rızâ-yı Rabb-i 'İzzet kılmaya ez cân u dil mübâderet edeler. İ'ânet-i rabbâniyye ve muzâheret-i sübhâniyye mukarrere olup gâh u bîgâh ber vefk-i dilhâh galebe-i zafer-i rû-nümâ olmakla çekilen ekdâr u ahzânın elbette neticesi 'avn-ı 'inâyet-i Melik-i Mu'în ile yine feth u nusret ettiği ⁷¹ (وَكَانَ حَقًّا عَلَيْنَا نَصْرُ الْمُؤْمِنِينَ) nass-ı mübînîyle mübeyyen u sâbittir. ⁷² (ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ)

[Saff sûresinde yer alan nusrete dâir âyetler:]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

10.

(وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا نَصْرٌ مِّنَ اللَّهِ وَفَتْحٌ قَرِيبٌ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ)⁷³

Sadakallâhu'l-'Azîmü'l-Mu'în. **وَأُخْرَى تُحِبُّونَهَا** kavî-i şerîfinde **وَأُخْرَى** da birkaç vecih vardır. Vech-i evvel, ibtidâ'iyet üzere merfû'u'l-mahal olup haber-i mukadder **نِعْمَةٌ لَّكِن تَحِبُّونَهَا** dahî onun sıfatı olur. Vech-i sâni, siyâk

⁷⁰ **Andolsun ki Allah, elçisinin rüyasını doğru çıkardı.** Allah dilerse siz güven içinde başlarınızı tıraş etmiş ve kısaltmış olarak, korkmadan **Mescid-i Haram'a gireceksiniz.** Allah sizin bilmediğinizi bilir. İşte bundan önce size yakın bir fetih verdi. Fetih 48/27.

⁷¹ **And olsun ki! Senden önce, birçok peygamberleri ümmetlerine gönderdik, onlara belgeler getirdiler; dinlemeyip suç işleyenlerden öç aldık, zira inananlara yardım etmek bize hak olmuştur.** Rûm 30/47.

⁷² **Bu, Allah'ın, inananların yardımcısı olmasından dolayıdır. Kâfirlere gelince, onların yardımcıları yoktur.** Muhammed 47/11.

⁷³ **Bundan başka, sevdiğiniz bir şey daha: Allah katından bir yardım ve yakın bir zafer vardır. İnananlara müjde ver.** Saff 61/13.

delâletiyle mansûb olmaktır. Takdîr-i kelâm *يمنحك مشوبة يعطكم مشوبة اخرى* yâhûd *يمنحك مشوبة اخرى* demek olur. Bu takdîr üzere dahî *تُحِبُّونَهَا* sıfat olur. Vech-i sâlis, bir fi'l-i muzmer ile mansûb olmaktır ki *تُحِبُّونَهَا* onu müfessirdir. Bu takdîrce *تُحِبُّونَهَا* kendinden evvel olan 'âmili müfessir [17b] olmakla sıfat olmaz. *نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ* kavli-i şerifi mübtedâ-i mukadderin haberi olup takdîr-i kelâm *تلك النعمة الأخرى* kavli-i şerifi mübtedâ-i mukadderin haberi olup takdîr-i kelâm *نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ* demek olur. *وَبَشِّرِ قُلُوبًا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَبَشِّرِ قُلُوبًا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا وَبَشِّرِ قُلُوبًا يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا* kavli-i şerifi mahzûfa ma'tûf olup takdîr-i kelâm *نَصْرٌ مِنَ اللَّهِ* demek olur. Sebeb-i nüzûl-i âyet-i kerîme oldur ki müslümânlar "Cenâb-ı Allâh celle şânuhûya ziyâde sevgili olan ameller ne olduğunu bileydik, ol husûsda mâl u cânımızı bezl ederdik" dediklerinde bu âyet-i şerîfe nâzil oldu, diye ehl-i tefsîr rivâyet eylediler.

Ma'nâ-yı âyet-i kerîme Allâhu a'lem bi-murâdihî demektir ki "Ey mü'minler sizin için bir ni'met-i uhrâ vardır, öyle ni'met-i uhrâ ki siz onu seversiniz. Ol ni'met Cenâb-ı Allâh celle celâluhûdan nasrdır ve feth-i karîbdir. Ey Habîb-i muhteremim, Rasulüm sen mü'minleri tebşîr eyle dünyâda a'dâları üzere galebe u nasr ile, âhirette duhûl-i cennet ile" demektir. Siyâk-ı âyet-i kerîmeyi rabt ile me'âl-i ma'nâ-yı i'câz-nümâ oldur ki delîlü'l-hayrât, refi'u'd-deracât olan Cenâb-ı Kâdiyü'l-hâcât 'azze şânuhû 'azamet u celâliyle buyurur ki [18a] ey tâbdâr-ı envâr-ı îmân olan kullarım sizleri bir ticâret-i râbihaya delâlet edeyim ki 'azab-ı mü'ellim-i 'ukbâdan sizi tahlis u incâ eder. Ol ticâret-i pür-bereket Cenâb-ı Rabb-i 'izzet-i cellet âlâ'uhû ve 'izzet hazretlerine ve şeffî-i rûz-i cezâ olan Rasûl-i Ekremi ve Habîb-i Muhteremine îmân getirip fî sebîlillâh emvâl u enfüsünüz ile cihâd edersiniz. İşbû me'mûr olduğunuz îmân ve cihâd eğer bilir iseniz siz için hayr-ı mahzûd. Pes imdi mü'min olun ve mücâhid olun ki Cenâb-ı Ğafûr u Rahîm seyyi'âtınızı mağfiret edip tahtından enhâr cereyân eden cinâna idhâl ve cinân-ı 'Adn'de olan mesâkin-i tayyibe ki 'İmrân b. Husayn ve Ebâ Hureyre rivâyeti üzere Cenâb-ı Seyyidü'l-Enbiyâ'dan mesâkin-i tayyibe ile murâd ne idüğünü istifsâr ettiklerinde "Behişt-i berînde inciden bir kasr-ı 'âlîdir ki derûnunda yâkut-i ahmerden yetmiş 'aded var. Ve her bir dârda zeberced-i hadrâdan yetmiş 'aded beyt ve her bir beytte zer-i hâlisü'l-'iyârdan masnû' yetmiş 'aded serîr ve her bir serîr üzere reng-âmîz yetmiş 'aded firâş ve her bir renkten olan her bir firâşta yetmiş 'aded nâzenîn u nâzperver hûr-i 'iyn ki mü'minîn-i mücâhidîn için Cenâb-ı Feyyâz-ı bî-dannet kerem u 'inâyet eylemiştir" buyurmuşlardır. Hem-çünîn olan mesâkin-i tayyibeye idhâl u îsâl [18b] eder. İşbû cezâlar bir fevz-i 'azîm ve bir 'atâ-i cesîmdir ki onun verâsında bir fevz dahî yoktur. Ve bu ni'met-i

'azîme-i celîleden gayrı sizin için sevâb-ı âhireti muhtevî ve müştemil bir ni'met-i 'âcile vardır ki ona kemâl-i hubb ile muhabbet edersiniz. Ol ni'met-i nefîse savb-ı Cenâb-ı kâdir-i lâ yezâlîden nasr-ı mübîn ve feth-i karîbdir. Ey mefhar-i 'âlemiyân olan Habîbim, mü'minîni tebşîr eyle ki dünyâda a'dâlarına gâlib u mansûr ve 'ukbâda duhûl-i huld-berîn ile mesrûr u mahbûr olurlar demektir. Fe-hamden sümme hamden ümmeti olduğumuz Seyyidü'l-Mürselîn Habîbu Rabbi'l-'Âlemîn 'aleyhi efdalü's-salavâti ilâ yevmi'd-dîn hazretlerine Cenâb-ı Allâh nasr-ı mübîn ve feth-i karîb ile a'dâyı dîne gâlib u mansûr olmamızı bizlere tebşîr etmek üzere emr eyleye bi-eyyi hâl nasr u zafer mukarrer olduğu ebher u azherdir. İmdî ba'de itâ'atillâhi ve'r-Rasûl kâtibe-i müslimîne emr-i celîlü's-şân-ı şehriyâr-ı 'adâlet-nişânı ez cân u dil telakkî ve kabûl vâcib idüğü edille-i kat'iyye-i şer'iyye ile sâbit ve bu vecihle inkıyâd u itâ'at 'ayn-i ittibâ-i şerî'at olup tesebbüt-i şerî'at Cenâb-ı Hazret-i risâlet dahî mûcib-i feth u nusret olması umûr-i müsbiteden idüğü meczûm u maktû' olur. هَذَا بَيَانٌ لِلنَّاسِ وَهُدًى وَمَوْعِظَةٌ [19a] لِّلْمُتَّقِينَ⁷⁴

[Nasr sûresi icmâ' üzere üç âyettir:]

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

11.

إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللّٰهِ أَفْوَاجًا فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا⁷⁵

Sadakallâhu celle ve 'alâ. إِذَا جَاءَ نَصْرُ اللّٰهِ وَالْفَتْحُ kavli-i şerîfinde إِذَا ma'nâ-yı şartı mütezammin olduğu halde zarf-ı müstakbel olması gâlib olur. Cümle-i fi'liyyeye dâhil ve medhûlü olan fi'l-i mâzî olmak ekserdir. Ve نَصْر kelimesinin iki isti'mâli vardır. Biri على ile isti'mâldir. Ve bu vech üzere hıfz ma'nâsına olur. Meselâ نَصْرَهُ اللّٰهُ مِنَ الْعَدُوِّ demek حَقَّظْه demek olur. Emmâ bu makâmda murâd على ile isti'mâlidir. نَصْرُ اللّٰهِ fâ'iline muzâf masdar olup mef'ûlü mahzûftur. Takdîr-i kelâm نَصْرُ اللّٰهِ أَيَّاكَ عَلَىٰ أَعْدَائِكَ demektir. وَالْفَتْحُ kavli-i şerîfi نَصْر'a ma'tûfdur. Cumhûr-i müfessirîn kavilleri üzere فَتْح ile murâd feth-i Mekke'dir ki mukârenet ve cem'e dâll olan vâv-ı 'atf ile نَصْر üzerine ma'tûf olduğu ona delîldir. Zîrâ erbâb-ı siyer rivâyeti üzere zemân-ı sa'âdet-i nebeviyyede feth u nasr me'an Mekke'de olup [19b] yalnız nasr gazve-i

⁷⁴ Bu Kuran, insanlara bir açıklama, sakınanlara yol gösterme ve bir öğüttür. Âl-i 'İmrân 3/138

⁷⁵ Allah'ın yardımını ve zaferi gelip de insanların bölük bölük Allah'ın dinine girmekte olduklarını gördüğün vakit Rabbine hamederek O'nu tesbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü O, tevbeleri çok kabul edendir. Nasr 110/1-3.

Bedir'dir. Ve yalnız feth yehûd-i Hayber'den nasîr iclâsıdır dediler. Ve نُصْرُ'nun اَللّٰه'a izâfeti 'ahd içindir ki sûre-i Fetih'de نَصْرًا عَزِيزًا kavline işârettir. Kezâlik وَالْفَتْحُ kavlinde elif lâm 'ahd içindir. Zîrâ feth-i Mekke-i Mükerrreme metmah-ı enzâr ve metma'-ı ebsâr olup müstahzır-ı ezhân-ı muhâtabîn ve nasb-ı 'ayn-ı kâffe-i sâmi'în olmakla ma'hûd olup ona işâret-i sahîh olduğundandır. Yâhûd sûre-i Feth evvelinde zikri sebkâat etmekle 'ahde hamli musahhîh olduğundandır. Bunda izâfet ve ta'rîfi 'ahde haml etmeye bir vecih dahî فَسَبَّحَ Cenâb-ı Rasûl-i Ekreme mahsûs hitâb olduğundan نُصْرُ'ı Cenâb-ı hazretlerine ve فَتَحَ'ı fethu'l-fütûh olan Mekke-i Mükerrreme'ye haml zamân-ı sa'âdetlerinde hâsıl olup Mekke-i Mükerrreme kendi mevlid-i şerîfleri ziyâde râğbetleri şân-ı sa'âdetlerine mahsûs ni'met olması cihetiyle evlâ u ensebdir.

'Allâme Beydâvî'nin نُصْرُ'ı Rasûlullâh'ın a'dâsı üzere galebe ü ızhârı ile ve فَتَحَ'ı feth-i Mekke ile tefsîrinden sonra " نُصْرُ ile murâd mü'minîn için olan cins نَصْرُ اللّٰه ve فَتَحَ ile murâd feth-i Mekke ve sâ'ir bilâddır denildi" dediği ve fâzıl Muhaşşî Mevlânâ Sa'dî Efendi'nin " قِيلَ ile temrîz-i izâfet ve elif lâm istiğrâk için olup 'inde'l-usûliyyîn 'ahdin asâleti olduğundan ta'rîfte mümkün oldukça asl olan 'ahde haml iken gayra haml [20a] olunduğu içindir" dendiğinden dahî 'ahde hamlin evleviyeti zâhirdir. Ve kezâlik istiğrâka 'adem-i hamle bir vech dahî budur ki eğer izâfet ve ta'rîf istiğrâk-ı cins için olsa Rasûlullâh 'aleyhissalâtın emri hamde mültebis olan tesbîhe ta'lîk buyurulmak sahîh olmaz idi. Eğerçe bu zikr eylediğimiz vech tekellûf ile cevâb mümkündür. Lâkin 'ahde haml hem i'tirâzdan hem tekellûften ârî olduğu zâhirdir. وَأَبْصَرْتَ، وَرَأَيْتَ النَّاسَ يَدْخُلُونَ فِي دِينِ اللَّهِ أَفْوَاجًا kavli-i şerifinde وَأَبْصَرْتَ ma'nâsına yâhûd عَلِمْتَ ma'nâsınadır. وَأَبْصَرْتَ ma'nâsına olursa mef'ûl-i vâhide ta'diye eder. Ve يَدْخُلُونَ hâliyyet üzere mansûbu'l-mahal olup takdîri وَأَبْصَرْتَ ma'nâsına olursa iki mef'ûle ta'diye eder. وَأَفْوَاجًا kavli-i عَلِمْتَ النَّاسَ دَاخِلِينَ فِي دِينِ اللَّهِ demek olur. يَدْخُلُونَ mef'ûl-i sâni olup وَأَفْوَاجًا kavli-i يَدْخُلُونَ'nin zamîrinden hâl olur. فَسَبَّحَ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَاسْتَغْفِرْهُ kavli-i şerifinde فَسَبَّحَ evvel-i sûrede إِذَا'nın 'âmilidir. بِحَمْدِ رَبِّكَ kavli فَسَبَّحَ de olan menvîden hâl olup takdîr-i kelâm إِنَّهُ كَانَ تَوَّابًا kavli şerifinde فَسَبَّحَ، وَاسْتَغْفِرْهُ ma'tûftur تَوَّابًا kavli şerifinde وَعَمَّارًا vârid olmayıp تَوَّابًا buyurulduğuna vech teşrîf-i ümmet içindir. Zîrâ 'abde وَعَمَّارًا itlâk olunmaz. [20b] Emmâ تَوَّابًا kâbili't-tevb ma'nâsına itlâk olunur. Ve Cenâb-ı Bârî'ye dahî kâbili't-tevb itlâkı kâbili't-tevbi kesîran ma'nâsına olmakla ma'bûd 'ibâdeti kendine semiyî kılmakta olan ta'zîm u teşrîf gâyet-i derece-i kemâlde olduğu zâhir olur.

Bu sûre-i şerîfenin nüzûlü kavlı ekserîn üzere feth-i Mekke'den mukaddemdir. Ba'zı rivâyette "Hacc-ı vedâ'da eyyâm-ı teşrikte Minâ'da nâzil oldu" denildi. Ve bu sûre-i kerîme na'y-ı Rasûlullâh 'aleyhissalâtü vesselâm olup hattâ hîn-i nüzûlde kırâat buyurdularında Hazret-i 'Abbâs ve bir rivâyette İbn 'Abbâs radiyallâhu 'anhumâ bükâ ve kerîh edip sâhib-i sa'âdet hazretleri "Seni ibkâ eden nedir?" diye buyurdularında "Nefs-i kerîmin cenâbına na'y olunduğudur" dedi. Ya'nî kibel-i Kerîm-i Lâ Yezâl'den ⁷⁶ (الْيَوْمَ أَكْمَلْتُ لَكُمْ دِينَكُمْ وَأَتَمَمْتُ عَلَيْكُمْ نِعْمَتِي) nazm-ı kerîmi mantûkunca dünyâda kemâ hüve hakkuhû tebliğ-i risâlet ve tetmîm ü umûr-i millet u ümmet ve a'dâ-yı dîne galebe u feth u nusret ve sâ'ir mûcibât-ı umûr-i şerî'at ve tekmîl-i merâsim-i riyâset ü saltanat ber-vech-i hakkâniyyet bâliğ-i rütbe-i nihâyet ve vâsıl-ı merâtib-i gâyet olmakla tekarrub-i vakt u sılet u telâk ve tedeffü-i dem-i arzu u iştîyâk muhakkak olup ⁷⁷ (وَلَا خَيْرَ لَكَ مِنَ الْأُولَى) müfâd-ı şerîfiyle dahî terğîb-i savb-ı âhîret buyurulmakla Habîb-i nûr-hilkati ve nâzenîn-i cenâb-ı hazreti olan [21a] **Nazm:** *Rasûl-i muhterem, Sultân-ı emced ... Muhammed, Mustafâ, Mahmûd ve Ahmed ... 'Aleyhi efdalü's-salavâti minallâhi's-Samed* hazretlerini milk-i bekâya da'vete emr ve tesbîh u tahmîd u istiğfârı hâvî olan işbû sûre-i Nasr delâlet eder. Binâen 'alâ zâlik Sûretü't-Tevdî' ile dahî tesmiye kılınmıştır.

Ma'nâ-yı i'câz-bahşâ-yı sûre-i şerîfe Allâhu a'lem bi-murâdihî budur ki "Senin a'dâların üzerine Allâh'ın sana i'ânet ü ızhârı geldiği vakit Mekke-i Mükerrime fethi ve nâsı dîn-i İslâm'a gürûhen gürûh hâl-i duhûllerinde gördüğün vakit Rabbinin hamdine mültebisen Rasûlüm Habîbim sen tesbîh eyle ve ona istiğfâr eyle, tahkîk Cenâb-ı Allâh tevbeyi kesîran kabûl edici oldu" demektir. Me'âl-i ma'nâ-yı nazm-ı kerîm budur ki "Ey evreng pîrây-ı nübüvvet ü risâlet, vey kişver ârâ-yı cihân-ı bî'set ü sa'âdet olan Habîb-i emcedim Rasûlüm Muhammed! 'Azamet ü celâlimle e'âdi-i dalâlet-vâdîleri ki seni gâlib kılmak için olan dem-i i'ânet-i Samedâniyyem olan resîde-i zuhûr u husûl olduğunda ve cüsmân-ı ekvâna mahz-ı rûh olan Harem-i Muhterem Mekke-i Mükerrime fethi ve itâ'atkârân-ı 'âlemiyâna bâdi-i incâ

⁷⁶ Leş, kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına kesilenler, -canları çıkmadan önce kesmemişseniz, boğulmuş, bir yerine vurularak öldürülmüş, düşüp yuvarlanmış, başka bir hayvan tarafından süsülmüş, yırtıcı hayvan tarafından yenmiş olanları- dikili taşlar üzerine boğazlananlar ile fal oklarıyla kismet aramanız size haram kılındı; bunlar fasıklıktır. Bugün, inkar edenler sizi dininizden etmekten umutlarını kesmişlerdir, onlardan korkmayın, **Benden korkun. Bugün, size dininizi ikmâl ettim, üzerinize olan nimetimi tamamladım**, din olarak sizin için İslam'ı beğendim. Açlıktan darda kalan, günaha kaymaksızın yiyebilir. Doğrusu Allah Bağışlayan'dır, merhametli olandır. Mâ'ide 5/3.

⁷⁷ **Gerçekten senin için ahiret dünyadan daha hayırlıdır.** Duhâ 93/4.

olan dâru'l-emân-ı îmân u İslâm fevc fevc âferîdegânın hâl-i duhûllerini ru'yetin vakti tetâbu'-i na'mâ-yı cezîle-i İlahiyyem ve te'âkub-i 'inâyât-ı 'azîme-i Rahmâniyyeme hâmid olduğun halde müte'accib, şâkir, müte'emmil, [21b] tesbîhi ile tesbîh eyle. Ve lâzime-i rihlet-i âhiret olan zâd-ı istiğfârı dahî kût-i cân eyle ki tahkîk Cenâb-ı İzzid-i Şekûr tevbevi ber-vech-i mevfûr kabul edicidir" demektir.

Ma'lûm ola ki bu sûre-i Nasr icmâ'-i müfessirîn ile üç âyettir. On altı kelime yetmiş dokuz harf olup a'dâ-ı mezkûre cem' olunsa doksan sekiz edip ism-i şerîf-i mahmûd dahî min ciheti'l-'aded doksan sekiz olup âyât ve kelimât ve hurûf-i sûre-i Nasr'dan nâm-ı güzîn-i şehinşâh ma'dilet-karîn istihrâc u istinbât olunmağın baht-ı humâyûn ve tâli'-i sa'âdet-makrûnlarında nasr u zafer lâzım-ı gayr-ı münfekk idüğü bî-rayb u şekk bu vecihle mansûsdur. İmdî bâtın-ı sûre-i Nasr ism-i esmâ ve esnâsını hâvî olan böyle pâdişâh-ı 'adl-âyîn ve şehriyâr-ı rûy-i zemîn zıllu zâlîl-i Rabbi'l-'Âlemîn mâ beriha devletuhû muhalleden ilâ yevmi'd-dîn hazretlerinin eyyâm-ı nusret-encâmalarında ahzân u ekdâr ber-taraf olup fütûhât-ı celîle-i müte'âkıbe ilâ 'âkıbeti'l-'âkıbe meşhûd-i 'âlemiyân olmak inşâallâh mukadder u mukarrerdir.⁷⁸ (ذَلِكَ فَضْلُ اللَّهِ يُؤْتِيهِ مَن يَشَاءُ وَاللَّهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ) İsr-i hâzâ 'âdet-i razıyye-i sühan-gûyân ve haslet-i marziyye-i erbâb-ı tahrîr u beyân üzere nazmen ve nesran her kelâm-ı belâgat-irtisâm miskiyyü'l-hitâm olmak farîza-i zimmet-i rumme-i ümmet [22a] olan du'â-yı devâm-ı devlet-i ebed-peyvend padişâh-ı mu'azzam ve halîfetullâh-i fi'l-'âlem hazretleriyle ihtitâma menût olmağın bu 'abd-i dâ'i-i kemter Muhammed Es'ad 'acz-âver dahî çend ebyât-ı pür-kusûr inşâdına tecâsür u ictirâ ve me'a âdemi'l-istitâ'a tahrîr-i risâle ile teksîr-i makâle-bâdı tasalluftan itizâr-ı tazarru'unu hezâr şerm ile sedene-i südde-i ma'diletlerine inbâ eyledim. Eğer bu eser-i beşâret-âver şâyeste-i nîm nazar-ı ra'fet-güster buyurulursa ser-iftihârim felekü'l-eflâke berâber olmak emr-i mukarrerdir.⁷⁹ (وَمَا ذَلِكَ عَلَى اللَّهِ بِعَزِيزٍ) **Nazm:**

Bârakallâh ey şehinşâh-ı 'adâlet-pîşvâ
 Sânekallâh ey şeh-i 'ayn-ı zafer sâhib-gazâ
 Devletin tâ rûz-i haşr edip mü'eyyed ber-karâr
 Şevketin şevk-i 'uyûn-i düşmenân etsin Hudâ
 Hızr-ı tevffiki edip Mevlâ refik-i hazretin
 Ola nusret yâr u yâver 'avn-i Bârî reh-nümâ
 Şarktan garba şu'â'-ı âfitâb-ı şevketin

⁷⁸ Bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir. Allah büyük lütuf sahibidir. Cum'a 62/4

⁷⁹ Bu, Allah için güç değildir. İbrâhîm 14/20.

Rûşenâ-bahş ola dünyâyâ olup tîre-zidâ
[22b]
 Kahramân-ı heybetin Zâl-i zemânı bend edip
 Nerm ola bâzû-yı darbınla nerîmân-ı vegâ
 Meşreb-i şemşîr-i kahrın âb-rû-yi feth ola
 Düşmanın olsun demâ-dem hark-ı hûn-âb-ı belâ
 Hıfz edip ekdârdan zât-ı humâyûnun İlâh
 Taht-ı devletde mü'ebbed ede tâ rûz-i cezâ

أسئلك اللهم غبطا لا هبطا⁸⁰

İşbû ism-i *Nasriyye* ile müsemmâ risâle-i fâhire, târîh-i hicret-i Rasûl-i Ekrem ve Nebiyy-i Muhterem sallâllâhu 'aleyhi ve sellem hazretlerinin elf-i sânisinin, sâni-i mi'ât-ı 'aşerasının, cüz-i ahîr 'aşerât-ı hâmisesinin, eczâ-yı eslâs-ı erba'asından sülüs-i sâlisinin, sâni-i âhâd-ı üsbû'unun, erbâ'-ı sittesinin âhir-i rub'î-i sâni'si ki yevm-i ehadın kubeyl-i vakt-i 'asrında temâm ve bu gûne tevrîh-i nevîn ile reşîde-i hüsn-i tedvîn oldu.⁸¹ Hamd âlemlerin Rabbi olan Allâh'a, salât O'nun Rasûlüne onun âilesine ve bütün ashâbına olsun. Âmîn.

Kaynakça

- Baysun, Cavid, "Es'ad Efendi", *İA*, IV/359-362
- Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333.
- Doğan, Muhammet Nur, "Ebûishakzâde Es'ad Efendi", *DİA*, İstanbul 1995, XI/338-340.
- Fındıklılı İsmet Efendi, *Tekmiletü'ş-Şakayık fî Hakkı Ehli'l-Hakayik*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1984.
- Hodzha, Salim, "*Şeyhülislâm M.Esad Efendi'nin Tefsîru'l-Âyâtî'l-Musaddera Bi-Kelîmeti Rabbena Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlîli*", Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2012.
- Kazasker Sâlim Efendi, *Tezkire*, İkdâm Matbaası, İstanbul 1315.
- Kehhâle, Ömer Rızâ, *Mu'cemu'l-Müellifîn*, Mektebetü'l-Müsenna - Dâru İhyâi't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut ts.
- Müstakimzade, Süleyman Sa'deddin, *Devhatü'l-Meşâyih Mea Zeyl*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1978.

⁸⁰ Allâh'ım senden gıpta edilecek hali isterim, düşük mertebeyi istemem.

⁸¹ Burada zikredilen târîh 1150/1737 senesine tekâbül etmektedir.

Özel, Mustafa, “Şeyhülislâm Es’ad Efendi’nin Âyetü’l-Kürsî Tefsîri”, *İslâm Araştırmaları Dergisi*, İstanbul 2003, X/81-105.

Süreyya, Mehmed, *Sicill-i Osmânî*, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1308.

Şeyhülislâm Es’ad Efendi, *Hulâsatü’l-Tebyîn fî Tefsîr-i Sûre-i Yâsîn*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nuruosmaniye, no: 473.

_____ *Tefsîru Âyeti’l-Musaddera bi-Kelimeyi Rabbenâ*, Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, no: 47.

_____ *Tefsîr-i Âyetü’l-Kürsî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Es’ad Efendi, no: 54.

_____ *Nasriyye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Nûruosmâniye, no: 1282/1.